

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1898—1899.

*Vergadering van Vrijdag 28 October 1898,
des avonds te 7½ uur,*

Voorzitter: Generaal NETSCHER.

De VOORZITTER, de vergadering openende, houdt de volgende toespraak :

Mijne Heeren!

Toen ik den 28^{en} April j.l. de eer had de laatste algemeene vergadering van het vorige genootschappelijk jaar onzer Vereeniging te presideeren, vestigde ik in een slotwoord Uwe aandacht op een voor ons Vaderland hoogst belangrijke gebeurtenis, die ons in den nazomer te wachten stond, namelijk de aanvaarding der Regceering door onze geliefde en bekoorlijke Koningin Wilhelmina. — Nu dit hengljk feit werkelijk heeft plaats gehad, nu wij hebben gezien hoe het gedurende vele weken geheel Nederland en zijn koloniën met geestdrift vervuld heeft en in geheel Europa met waardeering besproken is, wil ik U thaus meer uitvoerig mededeelen, M. H., gelijk ik reeds in April met een cukel woord deed, dat het Bestuur namens de Vereeniging, in een eerbiedig hulde-adres aan Hare Majesteit, blijk heeft willen geven van de groote belangstelling van al hare leden voor deze groote en veel beteekenende nationale gebeurtenis.

Het Hulde-adres op voortreffelijke wijze in kleuren gecalli-

graphieerd (*) op klein folio formaat perkamentpapier, is van den navolgenden inhoud:

Aan Hare Majesteit
Wilhelmina, Koningin der Nederlanden.

Mevrouw!

Uit naam van de ongeveer 2200 leden der *Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap* — meest allen Officieren van de Nederlandsche legers hier te lande en in de overzeesche bezittingen of van de schutterijen — naderen wij eerbiediglijk Uwen troon, om Uwer Majesteit uit den grond des harten onze hulde toe te brengen, ter gelegenheid Uwer aanvaarding der Regeering.

De militair wetenschappelijke aard en het vaderlandslievend doel onzer Vereeniging, waaraan zij gedurende de 33 jaar van haar bestaan getrouw is gebleven, moge Uwe Majesteit blijken uit de hierna volgende bladzijden.

De leden der Vereeniging zullen alle juichen op den dag Uwer plechtige inhuldiging, geliefde Koningin! Zij zijn overgelukkig, dat Uwe Majesteit — thans de laatste telg uit het roemruchtig Huis van Oranje — den scepter over ons zal voeren; zij geven U bij dezen de plechtige verzekering van hunne voortdurende en onwankelbare gehechtheid als trouwe onderdanen.

God schenke Uwer Majesteit eene voorspoedige en langdurige Regeering!

Het Bestuur der Vereeniging t./b.
's-Gravenhage, 31 Aug. 1898. v./d. Krijgswetenschap.

(Volgen de handteekeningen v. d. Bestuursleden.)

Dit adres was eigenhandig onderteekend door de leden van het bestuur en als bijlagen waren daaraan toegevoegd in hetzelfde formaat op een twintigtal bladzijden, een extract uit het Reglement, de eerelijst der 34 in Indië op het slagveld gesneuvelde leden, de namen der Voorzitters sedert de oprichting

(*) Door den bekwamen wapenschilder I. M. LION, alhier.

der Vereeniging, de namen der twee (thans overleden) Ee- leden en van de tegenwoordige Bestuursleden, een korte numerieke opgave van het getal gewone leden dat in 1865 met 94 begonnen thans tot ruim 2100 was toegenomen en eindelijk een korte aanwijzing van den inhoud der Verslagen, Prijs- vragen en andere uitgaven der Vereeniging, waaruit op duidelijke wijze de aard en strekking onzer werkzaamheden kon blijken.

Het geheel was gebonden in donkerblauw fluweelen prachtband met vergulden titel en stempelranden en is den 14^{en} September op de Cour van Gelukwensching ten paleize in het Noordeinde alhier, door den Secretaris en mij, persoonlijk aan Hare Majesteit aangeboden.

Reeds den 20^{en} d. a. v. mocht het Bestuur van wege de Koningin een kabinetschrijven ontvangen van den volgenden inhoud :

Secretarie van
H. M. DE KONINGIN. 's-Gravenhage, 20 Sept. 1898.
No. 1.

Ingevolge de bevelen van Hare Majesteit de Koningin, heb ik de eer het Bestuur der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap Hoogst-derzelve dank te betuigen, voor het adres van hulde en voor het reglement Harer Majesteit aangeboden.

De verzekering van voortdurende en onwaukelbare gehechtheid als trouwe onderdanen door de 2200 leden der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap Harer Majesteit aangeboden en de door de leden geniete wenschen bij de aanvaarding van Hoogstderzelve regering, worden door Hare Majesteit op hoogen prijs gesteld.

De particuliere Secretaris van
H. M. de Koningin.
(w. g.) A. VAN DER STAAL.

Dit welwillende schrijven uit naam onzer Koningin — zoo vervolgt de VOORZITTER — zal door U allen, Mijne Heeren,

evenals door mij voor de Vereeniging op hoogen prijs worden gesteld. (*Toejuichingen.*)

Maar niet minder mogen wij waardeeren het bewijs van belangstelling en goedkeuring van ons streven, dat Hare Majesteit heeft gelieven te geven, door onzen ijverigen secretaris-penningmeester, den heer G. N. H. Schultz van Haegen, bij besluit van 31 Augustus j.l., met de Orde van Oranje-Nassau te begiftigen. Ik ben overtuigd dat deze welverdiende onderscheiding door al de leden evenzeer als door mij is toegejuicht geworden! (*Algemeene Toejuichingen.*)

Nog op een ander punt, door mij in onze vergadering van 28 April aangeroord, moet ik heden met enkele woorden terug komen. Wij waren toen in gespannen verwachting naar het resultaat der Kamerzittingen, waarin zou beslist worden over het lot van het door onzen wakkeren Minister van Oorlog met zijn collega van Binnenl. Zaken ingediende wetsontwerp voor den *Persoonlijken Dienstplicht* en ik drukte toen mijn vurige hoop uit, dat het hen zou mogen gelukken dit ontwerp tot wet te zien verheffen. Welnu M. H., die wensch hebben wij gelukkig zien vervullen en ik voel mij gedrongen, hier ter plaatse een woord van hulde en erkentelijkheid te wijden aan de Ministers, die de wet indienden en aan beide Kamers der Staten-Generaal, die haar met groote meerderheid aannamen.

Thans is dus voldaan aan dezen dringenden eisch voor legerbelang en sociale rechtvaardigheid; laat ons hopen dat die nieuwe wet voor beide schoone vruchten moge opleveren.

(*Toejuichingen.*)

I. Aan de orde is thans de ballotage van candidaten.

De VOORZITTER verzoekt de heeren Dell en Vogel met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden worden toegelaten de heeren: K. F. L. Bosch en J. E. Jautze, beiden 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger en E. P. van Staden ten Brink, 2e Luit. der Genie N.-I. Leger, allen te 's-Gravenhage; J. N. Preijer, 2e Luit. der Infanterie

N.-I. Leger te Alkmaar; H. H. Dingemans, 2e Luit. der Artillerie N.-I. Leger, L. A. van der Dussen, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger en A. P. Wirix, 2e Luit. der Cavalerie, allen te Amsterdam; W. L. Kramers, 2e Luit. der Artillerie N.-I. Leger te Apeldoorn; V. F. J. Boumeester en J. E. Snellen van Vollenhoven, beiden 2e Luit. der Infanterie te Breda; C. D. Lagerwerff, 2e Luit. der Artillerie N.-I. Leger te Deventer; J. H. Strüben, 2e Luit. der Artillerie N. I. Leger te Doetinchem; F. J. J. Feirabend, 2e Luit. der Infanterie N. I. Leger en A. J. Loeckemeijer, 2e Luit. der Artillerie N.-I. Leger, te Dordrecht; H. B. van den Oudendijk Pieterse, A. D. Putman Cramer en L. de Ridder, allen 2e Luit. der Artillerie te Gorinchem; J. Graaff, 2e Luit. der Genie N.-I. Leger te Haarlem; A. H. Treu, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger te Leeuwarden; J. H. van Breda en J. R. Diemont, beiden 2e Luit. der Artillerie en H. G. Thieme, 1e Luit. der Infanterie, allen te Naarden; B. J. Dekker, E. G. Müller en J. Olivier, allen 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Nijmegen; H. L. Ia Lau, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger te Rhenen; J. van Alphen, 1e Luit. der Weerbaarheid Kon. Scherpschutters, E. W. Bouwman, 2e Luit. der Schutterij, A. N. C. S. van Buren, Kapt. der Schutterij, Mr. P. L. M. Driebeek, 1e Luit. der Schutterij, H. de Jongh, Luit.-Kolonel der Schutterij, F. P. Röpke, Majoor der Schutterij, C. de Ruyter, Kapt. der Schutterij en J. G. Vaes, 2e Luit. der Schutterij, allen te Rotterdam; A. Landzaat, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger te Utrecht. Voorts als leden in Ned.-Indië; S. H. de Granada en J. T. Smit, beiden Officier van Gezondheid 2e klasse; C. A. F. Beem, M. W. Broekman, W. A. Herold, H. F. Krol, J. C. Lamster, J. van Leijden, H. O. Schröder, W. Stuijver, L. Swartjes en H. J. van Zijll de Jong, allen 1e Luit. der Infanterie, J. G. de Greef, J. F. E. ten Klooster, A. Meijroos, J. V. L. Opperman, C. J. Ot, S. Prins, W. Ruinen, L. Scheltus van IJsseldijk, J. B. Schuil en L. B. van Staden ten Brink, allen 2e Luit. der Infanterie, W. Muurling, 2e Luit. der Artillerie en G. J. Voorwijk, 1e Luit. der Artillerie.

II. De VOORZITTER deelt mede dat voor de bibliotheek der Vereeniging ontvaugen zijn de volgende boekwerken :

1°. Nabetrachtungen over de »samenstelling der officierskaders, verbetering door bezuiniging,» door den schrijver der brochure (Overdrukken uit den Militairen Spectator, nos. 6 en 10 van 1898);

2°. Indische Mavortiana (Overdruk uit den Militairen Spectator, n°. 8, 1898);

3°. J. J. Verwijnen, Vasco de Gama, ter gelegenheid van het jubileum van 400 jaren van den grooten zeevaarder;

4°. S. van Aken, Volksfeesten en volksoefeningen;

5°. Oranje-nummer der Marine-vereeniging, een fraai geïllustreerd boekdeel, met belangrijken inhoud;

6°. Catalogus van de boeken en kaarten, uitmakende de bibliotheek van het Departement van Koloniën, 1898.

Voor deze zendingen is reeds dank betuigd of wordt zulks bij dezen gedaan.

III. Door den VOORZITTER wordt hierop verslag gedaan omtrent den toestand der Vereeniging.

Hieruit blijkt dat op 1 October 1897 bedroeg het aantal gewone leden hier te lande 1438 en in Ned. Indië 666, te zamen 2104.

In den loop van het vereenigingsjaar 1897/98 zijn bijgekomen 110 leden, te zamen dus 2214.

Daarentegen is het ledental door overlijden, bedanken of om andere reden verminderd, met 148, zoodat het aantal leden op 1 October 1898 bedroeg 2066, waarvan 1395 gewone leden hier te lande en 671 in Ned.-Indië.

Het getal van 2066 vermeerderende met de 59 zoo even aangenomen nieuwe leden, is het totaal op dit oogenblik 2125 leden.

IV. Aan de orde is de rekening en verantwoording van het bestuur over zijn geldelijk beheer, ingevolge artikel 26 van het reglement.

Door den Secretaris-penningmeester wordt hieromtrent het volgende medegedeeld :

Op 1 October 1897 was het saldo der Vereeniging als volgt:
 In kas bij den Penningmeester. f 1982.68^s

Benevens:

6 Certif. $2\frac{1}{2}\frac{0}{10}$ N. W. S. à f 100, waarde f 529.50

3 » $2\frac{1}{2}\frac{0}{10}$ » » » » - 1000, » - 2647.50

1 » $3\frac{0}{10}$ » » » » - 1000, » - 995.—

Saldo in kas bij den Hoofdcorrespondent

in Ned.-Indië. - 62.43^s

De ontvangsten in 1897/98 bedroegen - 10458.48^s

Totaal . . . f 12441.17

De uitgaven over hetzelfde tijdvak bedroegen. . . - 11659.80

Blijft in kas op 1 October 1898 . . . f 781.37

Benevens:

6 Certif. $2\frac{1}{2}\frac{0}{10}$ N. W. S. à f 100.—,

volgens den stand der effecten op

heden f 517.50

3 maanden rente . . . - 3.70^s

5 Certif. $2\frac{1}{2}\frac{0}{10}$ N. W. S. à f 1000.—,

volgens idem. - 4312.50

3 maanden rente . . . - 30.94

1 Certif. $3\frac{0}{10}$ N. W. S. à f 1000.—,

volgens idem. - 965.—

1 maand rente . . . - 2.50

Saldo in kas bij den Hoofdcorres-

pondent in Ned.-Indië. - 127.31^s

Alsmede: Nog te innen contributie van:

6 leden in Nederland over 1897/98.

13 » » Ned. Indië » 1896/97.

659 » » » » 1897/98.

De VOORZITTER deelt mede, dat deze rekening en verantwoording, ingevolge het reglement, in handen was gesteld van eene commissie, bestaande uit de heeren S. O. van der Straaten, majoor der Artillerie, K. G. van der Mandele, kapitein bij het regiment Gren. en Jagers en H. E. Ort, 1e luitenant-adjutant der Cavalerie.

Deze commissie heeft bij missive aan het bestuur medegedeeld, dat zij de stukken in behoorlijke orde heeft bevonden en mitsdien voorstelt de rekening goed te keuren, onder dankbetuiging aan den Secretaris-penningmeester voor zijn uitnemend beheer.

De VOORZITTER doet daartoe het voorstel dat bij acclamatie wordt *aangenomen*.

De VOORZITTER dankt de commissie, met het nazien der rekening belast, voor de door haar volbrachte taak.

V. Aan de orde is de verkiezing van twee leden van het bestuur, ingevolge artikel 16 van het reglement, en van een nieuw bestuurslid in de plaats van den heer W. B. J. Duycker, die wegens vertrek bedankt heeft.

De uitslag der stemming was dat van de 41 uitgebrachte stemmen, verkregen werden door den heer G. J. V. Vinkhuizen en door den heer W. C. Nieuwenhuijzen 39 stemmen, zoodat beide heeren tot leden van het bestuur zijn herkozen.

In de plaats van den heer Duycker wordt met 35 stemmen tot lid van het Bestuur gekozen, de heer H. P. Staal, Luit.-Kol. bij den Gen. Staf, Directeur der Hoogere Krijgsschool; zijnde enkele stemmen uitgebracht op een vijftal andere leden.

De heer Nieuwenhuijzen, ter vergadering tegenwoordig, verklaart de herbenoeming aan te nemen.

Aan de beide andere heeren zal van hunne benoeming worden kennis gegeven.

De VOORZITTER dankt de heeren van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

De VOORZITTER deelt nog mede, dat de commissie voor de »Vertalingen en Overdrukken" bestaat uit de heeren G. J. V. Vinkhuizen, majoor der artillerie, Jhr. Mr. R. A. Klerck, W. A. Sodenkamp, kapitein der artillerie, J. P. Michielsen, kapitein bij den generalen staf van het Ned. Indisch leger en de gep. Kolonel van het Ned.-Indisch leger W. C. Nieuwenhuijzen.

VI. Aan de orde is thans de voordracht van den heer W.

C. SCHÖNSTEDT, 1e luitenant-adjutant bij het regiment Grenadiers en Jagers, over *den strijd om het overwicht in het Nijlgebied in de 19e eeuw gevoerd.*"

De heer SCHÖNSTEDT.

Mijne Heeren!

Mijn eerste woord van deze plaats gesproken, zij een woord van dank aan het Bestuur onzer Vereeniging, niet slechts omdat het mij uitnoodigde in dit jaar een spreekbeurt te vervullen, maar ook omdat het mij in de keuze van het onderwerp geheel vrij liet.

Die keuze vestigde zich op de politieke en militaire geschiedenis van Egypte gedurende deze eeuw, en wanneer gij M. H. — wat ik echter niet hoop — heden avond onbevredigd huiswaarts mocht keeren, dan zal dit zeker niet liggen aan de mindere belangrijkheid van het onderwerp, maar aan de onvolkomen wijze waarop ik u de verschillende voornaamste gebeurtenissen schetste.

Want — ofschoon in het gedrukt verslag hier en daar meer op de belangrijkheid der feiten en hun onderling verband zal worden ingegaan — zal ik mij, ook met het oog op den beschikbaren tijd, moeten bekorten.

Toch, hoe gaarne zoude ik met u uitgebreider willen nagaan de dappere daden van het roemrijke Fransche leger, dat juist een eeuw geleden onder de opperste leiding van Bonaparte, zich een weg baant door de verschroeiende woestijnen; met hoeveel genoegen zoude ik langer willen verwijlen bij dien Mehemet-Ali, die, een tweeden Alexander den Grooten gelijk, een rijk sticht waarvan de grenzen zich verder uitbreiden, dan de Pharao's, Ptolomeën en Kalifen hadden durven droomen; hoe zou ik mij kunnen verdiepen in de reeks van hinderpalen, tegenspoeden en gevechten, die het deel werden der Engelsche troepen bij hunne verschillende expeditiën in het Nijlgebied.

Egypte ontleent zijn belang voor een overwegend deel aan den grooten Nijlstream, die Afrika van den evenaar tot Caïro door-

snijdt en die vanaf laatstgenoemde stad de vruchtbare delta omspoelt, waar voor veertig eeuwen de beschaving reeds hare triomphen vierde.

Vooraf uit het oogpunt der vruchtbaarheid is de Nijl voor Egypte van belang, want als handelsweg is die rivier niet wat de grootte en de lengte van den stroom zouden doen verwachten. Immers de rotsachtige bodem, de talrijke schietstroomen, katarakten en drijvende eilanden bemoeilijken de vaart in niet geringe mate en zoolang de kunst er niet in geslaagd is de verschillende hinderpalen op te ruimen, zal het rivierschip in beteekenis achterstaan bij het schip der woestijn — de goedige kameel — die sedert eeuwen en eeuwen de vruchtbare doch smalle Nijlboorden doorkruist.

Egypte wordt in den regel gesplitst in Beneden-Egypte (de delta) Midden-Egypte (van Caïro tot Assiut) en Boven-Egypte (van Assiut tot Assuan). Hier staat de reiziger aan de grens van de Nubische woestijn, die gedurende honderden jaren het doordringen der beschaving in Zuidwaartsche richting tegenhield. Want ofschoon de Nijl, Nubië van het Z. naar het N. doorsnijdt, is deze landstreek wellicht een der onherbergzaamste oorden der wereld.

Onafzienbare woestijnen waar de zon gloeiend brandt en slechts de fata morgana den vermoeiden reiziger lachende steden en heerlijke watervlakten voortoovert, maakten bewegingen van eenigszins groote menschenmassa's of troepenmachten bijna tot eene onmogelijkheid. Het bewoonde gedeelte van Nubië beperkt zich dan ook tot de smalle Nijlboorden en tusschen Korosko in het Noorden en Berber in het Zuiden zijn die boorden dan ook telkens de kampplaats van de opdringende legers geweest. Nubië is als het ware de neutrale strook tusschen Egypte en Soedan en slechts beweegredenen van overwegend belang hebben de ter wederzijde van die strook wonende volkeren er toe gebracht, het verschroeiende Nubië door te trekken.

T'en Z. van Nubië ligt het uitgebreide Soedan waarvan de grenzen slechts vaag kunnen worden aangegeven, waarvan de geschiedenis zich verliest in een nevelachtig verleden; het land waar de slavenhandelaars jaarlijks hun menschonteerend bedrijf

nitoeffenden; het land waar de machtige bouwvallen van Meroë, oprijzend uit de zandzee, ons nog herinneren aan vroegere grootheid, maar dat eerst meer bekend zou worden toen mannen als Burton, Speke, Grant, Schweinfurth, Samuel Baker en Stanley zich bij hunne verschillende ontdekkingsreizen onverwelkbare lauweren vlochten.

In 1883 toen Soedan — onder Egyptische heerschappij — in drie gouvernementen gesplitst werd, omvatte het:

West-Soedan met de provinciën Darfoer, Kordofan, Bahr-el-Gazal en Dongola; hoofdstad El-Fasher;

Midden-Soedan met de provinciën Khartum, Berber, Sennaar, Fashoda en Equatoria; hoofdstad Khartum;

Oost-Soedan met de provinciën Kassala, Souakim en Massaua; hoofdstad Massana. Harrar met Zeila en Berbera vormden een neven-gouvernement.

Maar juist in het jaar dat Egypte zijne grenzen zoover heeft uitgezet, het de kust van de Roode Zee tot zijn gebied rekent en het Abyssinië hoe langer hoe meer insluit, staat een valsche profeet, een Mahdi op, verwerft zich een aanhang, doet geheel Soedan voor Egypte verloren gaan en verwekt een godsdienstigen z.g. heiligen oorlog, waarvan wij eerst thans de laatste stuip-trekkingen aanschouwen, maar die aan honderdduizenden menschen het leven gekost heeft en waarvan de weerklank zich in de geheele Mohamedaansche wereld zal doen gevoelen.

De Mahdi beheerscht weldra den Nijl van zijne bronnen tot voorbij Dongola en Abu Hammed en hij die den Nijl beheerscht, kan Egypte ontzettend veel kwaad doen. Slaagt hij er toch in de jaarlijksche bevruchting van de delta te verstoren, hetgeen zou kunnen geschieden door opstopping of afleiding van het Nijlwater, dan is het met de spreekwoordelijke vruchtbaarheid van Beneden-Egypte gedaan. In dit opzicht is het zeer gelukkig dat de Mahdistische beweging nimmer over kundige ingenieurs of ontwikkelde mannen heeft kunnen beschikken. Is men eens overtuigd van het hooge belang dat de Boven-Nijl en de Nijlbronnen voor Beneden-Egypte hebben, dan wordt het alleszins verklaarbaar dat wij in de laatste jaren getuigen zijn van een soort wedstrijd van verschillende Euro-

peesche mogendheden om die Nijlbronnen en den bovenloop der rivier in hun bezit te krijgen, en in de eerste maanden van dit jaar bereiken ons berichten van expeditiën als die van Marchand en Liotard die van uit het Congo-gebied, van de Morès die van uit Obock, van Mac-Donald die van uit Zanzibar den Boven-Nijl trachten te bereiken. Maar al mochten zij er in slagen hier of daar de vlag der natie, welke zij dienen te planten, zulks zal hen weinig baten. Het recht van eerste bezit berust onmiskenbaar bij Egypte en langzaam maar zeker schrijdt het Engelsch-Egyptische leger langs den Nijl zuidwaarts.¹⁾

Thans is Khartum weder bereikt en zal het nog slechts een kwestie van tijd zijn hoelang het zal duren eer de Egyptische troepen hun dorst lesschen aan de boorden van het Albert-Nianzameer en reeds droomt Engeland zich een onder zijn invloed staand rijk, dat zich van Alexandrië tot Kaapstad dwars door Afrika uitstrekt. Wel is waar is de poging om een 25 K.M. breede strook — ter verwezenlijking van dit doel — van den Congo-staat in pacht te krijgen mislukt, maar in Zuid-Afrika is het Matabelenland reeds geheel in het bezit der Engelschen en Rhodes weet hunne belangen in de richting der Afrikaansche meren op uitmuntende wijze te dienen.

Alvorens de gebeurtenissen te schetsen, die zich in den loop van deze eeuw aan de oevers van den machtigen stroom afspeelden, moet ik aan den Nijl nog eenige woorden wijden.

Reeds merkte ik op dat de vruchtbaarheid van Beneden-Egypte geheel afhankelijk is van de Nijl-overstroming.

Voor eene richtige bevloeiing van de delta is het onontbeerlijk dat de Nijl te Cairo tot een bepaalde hoogte stijgt. Wordt deze hoogte overschreden, dan vloeit het water in de delta te laat weg en is de tijd om te zaaien en te oogsten te kort; wordt de bepaalde hoogte niet bereikt, dan dringt het water niet door tot de talrijke zij- en afvoerkanalen en blijven geheele streken verstoken van het vruchtbare bezinksel dat de Nijlwatersen achterlaten.

Een richtige verdeling van het Nijlwater is voor de delta

¹⁾ Zie bijlage V.

van zulk gewicht dat de groote balling van St.-Helena met recht kon schrijven: »Dans aucun pays, l'administration n'a autant d'influence sur la prospérité publique. Si l'administration est bonne, les canaux sont bien creusés, bien entretenus, les réglemens pour l'irrigation sont exécutés avec justice, l'inondation est plus étendue. En France le gouvernement n'a aucune influence sur la pluie où la neige qui tombe dans la Beauce où dans la Brie, mais en Egypte le gouvernement a une influence immédiate sur l'étendue de l'inondation qui en tient lieu; c'est ce qui fait la différence de l'Egypte administrée sous les Ptolomées, de l'Egypte déjà en décadence sous les Romains, puis ruinée sous les Turcs. Pour que la récolte soit bonne, il faut que l'inondation ne soit ni trop basse, ni trop haute.»

De was van het Nijlwater is een gevolg van den regenval in de hooge bergketenen in de omstreken der Afrikaansche meren.

Van begin Mei tot einde Juni waaien de winden in Egypte in zuidelijke richting en voeren alle waterdampen met zich. Die waterdampen slaan neer in de hooge zuidelijke bergen en doen de meren en bronnen stijgen. De Nijl begint te wassen en overstroomt gedurende de maanden Juli, Augustus en September de delta. Van October tot Februari dalen de wateren, om van Februari tot Mei ongeveer standvastig te blijven. In November wordt gezaaid en geploegd en — dank zij den vruchtbaren bodem — kort daarop geoogst. Door op een gegeven oogenblik den stand van het water op de bovenrivier te kennen, kan men zeer richtig beoordeelen hoe en wanneer de gunstigste stand in Beneden-Egypte zal verkregen worden en of het een gunstig of ongunstig jaar zal zijn. Om dit te kunnen beoordeelen hadden de oude Egyptenaren reeds peilschalen aan de bovenrivier gebouwd, waarvan o. a. te Assuan nog de ruïnen zichtbaar zijn. In deze eeuw werden o. a. door Ismaël-pacha te Berber en Khartum zulke schalen aangebracht. Khartum ligt aan de samenvloeiing van den Bahr-el-Azrek (Blauwe Nijl) en den Bahr-el-Abiad (Witte Nijl). De gunstigste waterstaud nu ontstaat, wanneer de Blauwe Nijl eerst begint te wassen, wanneer de Witte Nijl reeds twintig dagen stijgende is. Die stijging doet

zich weder vijf en twintig dagen later te Caïro gevoelen, zoodat men langs telegrafischen weg in laatstgenoemde plaats geheel op de hoogte is van hetgeen men verwachten kan.

Thans nog een enkel woord over het bestuur en de bevolking zoodals Bonaparte die aantrof toen hij voet aan land zette.

Nadat Selim I, Sultan van Turkije, Egypte in de 16e eeuw veroverd had, liet hij het door pacha's regeeren. Deze pacha's werden in het bestuur bijgestaan door 24 bey's of prinsen uit de vroeger in Egypte heerschende geslachten. In den loop der tijden ging het geheele gezag over in handen der bey's en de pacha's hielden daarvan nog slechts den schijn. Levende van de ruime opbrengsten die de slavenhandel hen opleverde, lieten de bey's de administratie hunner landen hoofdzakelijk over aan Kopten, geletterde Egyptenaren die algemeen beschouwd worden als de afstammelingen der oudste Egyptische bevolking. Voor het innen der belastingen maakten pacha's en bey's gebruik van troepen die den naam voerden van »Mamelukken" en die deels uit Circassië, deels uit de binnentrekkende slavenkaravanen gerecrueteerd werden. Die Mamelukken beheerschten te vuur en te zwaard het land, waren uitmuntende ruiters en leefden als heeren en meesters in het gebied.

De eigenlijke bewoners van Egypte — de Fellah's — werden steeds geteekend als een slaafsch en onderworpen ras, dat lui en vadsig van aard, tot geen groote daden in staat is. Langs de boorden van den Nijl woonden een 120.000 Arabieren, gesplitst in verschillende stammen, die leefden van diefstal en roof en die alles en allen als vijanden beschouwden. Ook zij waren uitmuntende ruiters, achtten hunne onafhankelijkheid het hoogste goed en brandschatten onder den naam van Bedouïnen de bewoners van het Nijldal.

De expeditie van Bonaparte vormt een eigenaardige inleiding tot de militaire geschiedenis van Egypte in de 19e eeuw. Niet slechts het feit dat het nu juist 100 jaren geleden is dat de jeugdige generaal de roem der Fransche wapenen in Egypte gaat vestigen, noopt mij die expeditie in korte trekken te schetsen, maar veeleer het feit dat de kennis van het land

der pyramiden door die expeditie zeer is aangegroeid en dat daarin gezocht moet worden de belangstelling, die vanaf dat tijdstip voor het oudste land der beschaving aan den dag is gelegd.

Den 12en April 1798 verstrekte het Directoire den generaal Bonaparte den geheimen last zich van Egypte meester te maken, de Engelschen uit al hunne Oostersche bezittingen die hij zal kunnen bereiken te verjagen, de landengte van Suez te doen doorgraven en al de noodige maatregelen te nemen, om het vrij en uitsluitend bezit van de Roode Zee in handen der Fransche republiek te brengen. Deze expeditie, waarvan het doel zoo lang mogelijk geheim werd gehouden, is naar ieders genoegen. Het Directoire ziet daarin de zekerheid zich tijdelijk — wellicht voor goed — van Bonaparte te ontslaan. Ook de jonge generaal acht het wenschelijk het tooneel van binnenlandschen twist en strijd tijdelijk te verlaten. »Indien ik lang werkeloos blijf,” zegt hij, »ben ik verloren Ik moet naar het Oosten gaan; alle groote geesten zijn van daar gekomen.”

Het denkbeeld om Engeland te bestrijden, is voldoende om geestdrift te wekken bij het leger, dat zich gelukkig acht zijn jongen bevelhebber van 1796 terug te vinden. 35000 man keurtroepen schepen zich in te Toulon, Genua, Ajaccio en Civita-Vecchia.

Egypte is wel is waar een provincie van Turkije, maar daarom bekommert het Directoire zich niet, al leeft Frankrijk met den Sultan in vollen vrede. Bonaparte schrijft zelfs een brief aan den Grooten Heer, waarin hij betoogt dat de expeditie slechts gericht is tegen de bey's die met hun Mamelukken Egypte onderdrukken en uitzuigen en dat de Sultan in de onderneming dus moet zien een poging, om zijn gezag op hechtere grondslagen te vestigen.

Maar de Sultan is van zulk een hulp niet gediend en schaart zich aan de zijde van Frankrijks vijanden. Terwijl hij zich dan ook ten strijde rust, zeilt een wereld in 't klein, geleerden, schilders, werklieden, soldaten en matrozen naar Egypte onder de leiding van den 29-jarigen generaal.

Zijn oudste onderbevelhebber, generaal Menou telt 48 jaren, Berthier 45, Kleber 44, Friant 40. Desaix, Régnier, Baragnay d' Hilliers, Vial, Lannes, Murat, Bertrand, Bon, Vaubois, Rampon, Leclercq, Davoust volgen vol geestdrift de steeds klimmende gelukster van hun jongen chef.

Den 18en Mei 1798 scheept Bonaparte zich in op de »Orient'' en de vloot uit 101 oorlogs- en 400 transportschepen bestaande zet -- onder leiding van den Vice-Admiraal Bruyes -- koers naar Egypte. Na Malta genomen te hebben, volgt den 2en Juli de landing bij Alexandrië en de stormonderhandsche inname van die stad. Daarop trekt het leger naar Damanhur en lijdt gedurende vier dagen verschrikkelijk in de verschroeiende zandwoestijn, terwijl duizenden Arabieren en Mamelukken op hun rappe paarden de Franschen omzwermen en alles afmaken wat zich van het gros der colonnes verwijderd. Een geest van mismoedigheid en ontevredenheid heerscht in het Fransche leger; dysenterie, oogontsteking, en de aanhoudende vijandelijke aanvallen dunnen de rijen der Franschen. Met onverzettelijke geestkracht beheerscht Bonaparte alles en allen, en weet den zwakken kracht, den flauwhartigen nieuwen moed in te spreken.

Den 21en Juli levert Bonaparte den Mamelukken onder Moerad-bey slag bij Embabeh in het gezicht der pyramiden. Daar spreekt Bonaparte zijn bekende woorden: »Soldats, vous allez combattre les dominateurs de l'Egypte; songez que du haut de ces monuments, quarante siècles vous contemplent.»

De aanvallen der ontembaar dappere, maar ongeordeude ruiterscharen breken zich op de stalen spitsen der Fransche carrés en met groote verliezen moeten de Mamelukken wijken. Den 24en Juli is Cairo na het overwinnen van talrijke hindernissen bereikt. Maar zeven dagen later wordt de Fransche vloot bij Aboukir door de Engelschen onder admiraal Nelson geheel vernield; het Fransche leger verliest alle verbinding met het moederland. Grillig spel van 't lot; het Engelsche schip dat in den strijd het meeste lijdt, is de Bellerophon, waarop de groote Napoleon eens den droeven tocht naar St. Helena zal aanvaarden. Bij het vernemen van den ondergang van de Fransche scheepsmacht roept Bonaparte uit: »Eh bien! la perte de ce

combat nous fera faire de plus grandes choses," en met kracht vervolgt hij zijn twee machtigste tegenstanders Ibrahim- en Mocrad-bey. De eerste trekt naar Syrië, de tweede wijkt naar Boven-Egypte. Een oogenblik terug gehouden door een groot oproer te Caïro dat in bloed gesmoord wordt, rukt Bonaparte naar Syrië, terwijl hij generaal Desaix naar Boven-Egypte zendt.

Nog steeds woelt in Bonaparte's hoofd het denkbeeld om Engelsch-Indië te veroveren; aan dat denkbeeld wil hij thans uitvoering geven. 10 Februari 1799 vertrekt hij uit Caïro; een Turksch leger wordt teruggedrongen en verslagen; den 17en is El-Arich, den 28en Gaza, bereikt; van 3 - 6 Maart wordt Jaffa genomen, den 20en het beleg voor St. Jean d'Acre geslagen. Gedurende 62 dagen wordt die vesting vruchteloos belegerd; 11 bestormingen worden afgeslagen en ten slotte moet Bonaparte afdeinzen. Later zal de gevallen keizer omtrent dit beleg het volgende doen opteekenen: »Si j'avais enlevé Saint Jean d'Acre, j'opérais une révolution dans l'Orient. Les plus petites circonstances conduisent aux plus grands événements. J'aurais atteint Constantinople et les Indes; j'eusse changé la face du monde."

Den 14en Juni is Bonaparte in Caïro terug; daar verneemt hij dat een sterk Turksch leger bij Aboukir en Alexandrië geland is. Aboukir wordt door 500 Franschen heldhaftig verdedigd; een der laatst overgeblevene verdedigers steekt de lont in 't kruit en vliegt met vriend en vijand in de lucht. Bonaparte rukt met de snelheid, die wij in zijne latere oorlogen zoo dikwijls bewonderen zullen, van Caïro naar Alexandrië. Den 25en Juli vernietigt hij het Turksche leger bij Aboukir; van de 23000 vijanden sneuvelen en verdrieken er meer dan 13000.

Intusschen ontvangt Bonaparte uit Frankrijk berichten, die hem doen besluiten naar Europa terug te keeren. Den 23en Augustus verlaat hij — zonder de troepen met zijn vertrek in kennis te stellen — Egypte, waar hij en het dappere leger wel onsterfelijken roem hebben behaald, maar waar het moederland dnizenden zijner zonen heeft zien vallen, zonder uit die opofferingen noemenswaardig voordeel te trekken.

Bij zijn vertrek draagt Bonaparte het bevel over de Fransche

troepen op aan generaal Kleber in een brief waarin hij o. a. schrijft: »Vous savez aussi bien que personne, citoyen général, combien la possession de l'Égypte est importante pour la France. L'empire turc, qui tombe en ruines de tous côtés, s'éroule aujourd'hui et l'évacuation de l'Égypte par la France serait un malheur, d'autant plus grand que nous verrions de nos jours, cette belle province passer en d'autres mains étrangères.»

Kleber vervult met kalnte, bezadigdheid en kracht zijn moeilijke taak en verwerft zich aller achting en genegenheid. De onvermoeide Mourad-bey wordt op nieuw geslagen, maar nieuwe Turksche drommen gesteund door Engelsche troepen dringen het kleine versmolten Fransche legertje terug. Ten slotte ziet Kleber zich genoodzaakt een wapenstilstand te sluiten; hij zal zijn leger naar Frankrijk terug voeren. Maar hiertegen verzet Engeland zich en eischt dat Kleber zich en zijn leger krijgsgevangen geven. »Soldats, roept Kleber nit on ne répond à une telle insolence que par la victoire, préparez-vous à combattre.» De Turken tellen 70000 strijders; de Franschen niet meer dan 10000. Op de ruïnen van Heliopolis ontbrandt de ongelijke strijd; de Turken worden geheel geslagen; een ongelooflijke buit valt in handen der Franschen. Caïro is in den rug der Franschen in vollen opstand; Kleber trekt er heen en na een hevig straten-gevecht onderwerpt hij de oproerige stad, die 12.000.000 fr. schadeloosstelling moet opbrengen.

Helaas! den 14en Juni valt de dappere Kleber als zoovele groote mannen voor en na hem, door den dolk eens sluipmoordenaars.

Als oudste in jaren vervangt de generaal Menou den diep betrennden bevelhebber. Menou is geen generaal, zooals het Fransche leger onder zulke moeilijke omstandigheden moet hebben.

De Engelschen landen 1 Maart 1801 met 12000 man bij Alexandrië, de Turken trekken alweder uit Syrië, Egypte binnen, Arabieren, Fellah's en Mamehikken bestoken de kleino maar dappere schaar. Een laatste gevecht wordt door de 8000 overgeblevenen bij Canope den Engelschen geleverd, maar hun krachten zijn uitgeput; zij delven het onderspit en moeten

ten slotte de voorwaarden van den Engelschen generaal Hntchinson aannemen, waarbij alle vruchten van de expeditie verloren gaan en de overgebleven Fransche troepen naar het vaderland zullen worden teruggevoerd. Vóór September zijn alle republikeinsche troepen uit Egypte weder ingescheept.

De poging om de beschaving terug te brengen op de plaatsen waar de puiinhoopen van Thebe, Memphis, Hermopolis, Pelusia, Antinoë en Meroë wijzen op vroegere grootheid en ontwikkeling, heeft gefaald; de opmetingen voor een kanaal dat de Roode zee met de Middellandsche zee zal verbinden en die later door de Lesseps tot zulk een goed einde zullen gebracht worden, zijn nauwelijks aangevaugen.

De expeditie is mislukt.

Frankrijk is in zijn geschiedboek een bladzijde rijker, die gewaagt van de heldendaden zijner zonen, maar het heeft een vloot en duizenden dappere mannen verloren.

De eenige vorst, die uit de expeditie voordeel trekt, is de Sultan, die de macht der bey's in Egypte gefnuikt ziet en die zijn heerschappij in die landstreken thans op hechter grondslagen zal vestigen.

Engeland kan er zich op beroemen het meest tot de mislukking van de Fransche expeditie te hebben bijgedragen en de vestiging van een onafhankelijk onder Frankrijks invloed staand rijk, dat de verbindingswegen met Indië — zoowel over Syrië als over de Roode Zee — zoude beheerschen, te hebben verijdeld.

In 1806 benoemde de Sultan van Turkije, Mehemet-Ali tot pacha van Egypte. Als officier had Mehemet deelgenomen aan den slag bij Aboukir en daar grooten eerbied en bewondering opgevat voor Bonaparte. Zijn levensdoel werd dien leger-aanvoerder te evenaren en dank zij zijn eerezucht, wilskracht en doortastendheid, slaagde hij aanvankelijk in zijn voornemen. Van rang tot rang opklimmende zag hij zich — zooals ik zeide — in 1806 het gouverneurschap van het rijke Egypte toevertrouwd. Met krachtige hand greep hij de teugels van het bewind en na het binnenlandsch bestuur verbeterd, de voor zijn

land zoo gewichtige irrigatie-werken hersteld en den handel — waarbij de slavenhandel helaas ! het meeste gewicht in de schaal legde — tot bloei gebracht te hebben, richtte hij zijne blikken over de grenzen en besloot te streven naareen machtig en onafhankelijk rijk. Zijn bewondering voor alles wat Fransch was, bracht hem er toe den moreelen steun van Frankrijk in te roepen. Hij benoemde Fransche ambtenaren, liet Fransche ingenieurs, geleerden en handwerkslieden overkomen en onder zijn bestuur kan men dan ook zeggen dat de Fransche invloed overheerschend was. Ter volvoering zijner grootsche plannen wendde hij zich allereerst tegen zijn leenheer, den Sultan, om Egypte's onafhankelijkheid te bevechten.

Zijn stiefzoon Ibrahim-pacha voerde zijne legers tegen die des Sultans aan ; hij veroverde Syrië en bedreigde Konstantinopel, maar toen riepen de Europeesche mogendheden hem hun »tot hiertoe en niet verder" toe. Na een eerste overeenkomst te Kutaych op 5 Mei 1833, waarbij aan Mehemet-Ali het pachalik over Egypte, Syrië en Kreta gewaarborgd werd, ontbrandde de strijd tusschen den Sultan en zijn vazal opnieuw en weder werd Konstantinopel bedreigd. Thans kwamen te Londen de afgevaardigden der verschillende groote mogendheden bijeen en hier stonden Frankrijk en Engeland weder scherp tegenover elkaar. Immers, onder drang van Engeland kwam den 15en Juli 1840 een tractaat tot stand waarbij de mogendheden — met uitsluiting van Frankrijk, dat den Franschgezinden Mehemet-Ali steeds de hand boven het hoofd hield — besloten, den oproerigen pacha tot onderwerping te dwingen. De spanning tusschen Engeland en Frankrijk bereikte daardoor een bedenkelijke hoogte en Louis Philippe's ministerie Thiers, rustte zich met ernst tot den strijd.

Toen echter een Engelsche vloot voor Egypte verscheen en in Frankrijk een gematigd kabinet Guizot was opgetreden, legde Mehemet-Ali het hoofd in den schoot. Plechtig werd daarop door den Sultan den 10en Juni 1841 te Alexandrië het erfelijk onderkoningenschap in de familie van Mehemet afgekondigd. Egypte's leger en vloot bleven in dienst van de Porte, die de hoofdofficieren zou benoemen. De buitelandische betrekkingen

zouden door de Porte geleid worden, maar tegen een vaste jaarlijksche schatting werd het binnenlandsch bestuur geheel aan Mehemet-Ali overgelaten.

Was Mehemet dus in zijn grootsche plannen om Egypte's onafhankelijkheid te bevechten niet gelukkig, in ander opzicht had hij meer succes, en wel voor wat betreft de uitbreiding van Egypte's grondgebied. Zijne blikken hadden zich daartoe op Soedan gevestigd, waar verschillende stammen steeds in strijd leefden en talrijke potentaten op hunne onderhebbenden een despotieke macht uitoefenden. In 1819 rukte een groot leger onder Mehemets zoon Ismaël, ter verovering van Soedan op. Zonder noemenswaardigen tegenstand te ontmoeten, bereikte Ismaël het punt waar de twee Nijlstromen samenvloeien en stichtte daar Khartum, onderwierp de verschillende omwonende vorsten en vestigde daar het Egyptisch gezag.

Kort daarna viel hij echter in een hinderlaag en werd met velen der zijnen door een der woeste volksstammen levend verbrand.

Toch bleven de veroverde streken aan het Egyptische gezag onderworpen en werd o. a. in 1844 het later zoo bekende Kassala veroverd. Khartum werd het middelpunt van de veroverde gewesten, maar ofschoon Mehemet -- en later zijn kleinzoon Abbas-pacha (1849-1854) alles wat in hun vermogen was aanwendden, om orde en regelmaat in de veroverde provinciën te vestigen, slaagden zij daarin niet naar wensch.

Said-pacha, na Abbas aan het bestuur gekomen, vond ten minste de nieuwe wingewesten in een allertreurigsten toestand. Ook hij trachtte verbetering te brengen en o. a. een einde te maken aan den zoo diep gewortelden en officieel gedreven slavenhandel, maar instellingen die eeuwen en eeuwen hebben bestaan, kunnen niet zoo plotseling gewijzigd worden.

De ontdekkingsreiziger Samuel Baker, die in 1861 ter opsporing van de Nijlbronnen Soedan doorkruiste, hangt een treurig tooneel op van de toestanden zooals hij die, met name te Khartum aantrof. Afsperingen en knevelarijen werden door de slecht betaalde Egyptische ambtenaren op groote schaal toegepast. Mehemet-Ali had hiertoe het zijne bijgebracht en

had o. a. den slavenhandel verheven tot een bron van inkomsten voor den staat.

Belastingen werden opgebracht in den vorm van slaven, ambtenaren werden met slaven betaald¹⁾ en welk een uitbreiding die handel reeds in 't begin dezer eeuw had, kan men nagaan wanneer men opgeteckend vindt dat Mehemet in 1819 door 250.000 slaven het Mahmudy-kanaal van Alexandrië tot den Nijl en dat Alexandrië van Nijlwater moest voorzien, liet graven. Zeker meer dan de helft dier massa kwam om, maar . . . wat was een slaaf in die tijden?

Voor het verarmde land scheen eerst een beter tijdperk te zullen aanbreken toen Ismaël-pacha in 1863 aan het bestuur kwam en met vaste hand de teugels van het bewind in handen nam. Den Sultan van Turkije wist hij steeds meerdere voordeelen te ontrukken en in 1867 werd de titel van pacha in dien van Khedive met den rang van Groot-Vizier verwisseld. Egypte maakte zich hoe langer hoe meer van Turkije los. Ook Ismaël streefde naar uitroeijing van den slavenhandel maar stuitte daarbij op het hevigst verzet, zoowel van de zijde der Egyptische ambtenaren als van de groote en kleine handelshuizen en hunne trawanten die uit den menschonteerenden handel groote voordeelen trokken. Daarom werd Baker-pacha in 1870 aangewezen om met een expeditie in Soedan paal en perk aan dien handel te gaan stellen en in Februari van dat jaar vertrok de koene reiziger met een klein legertje uit Khartum. Hij bereikte o. a. Gondokoro en annexeerde dat plechtig in Mei 1871. Toen drong hij nog verder tot Masindi door, verklaarde in Mei 1872 Unioro tot Egyptische provincie en vestigde militaire posten te Masindi, Foweiro en Fatiko.

¹⁾ Treffend schetst Emin-pacha die toestanden in een schrijven van 1882 uit Equatoria, luidende: „Since 1877 no accounts have been sent in from or kept by, this Administration. Though the governors receive monies for the payment of wages, no one has been paid a piastre for years; probably, however, the governors have bought goods with the funds belonging to the Government and sold them at three times the amount. Slaves figure in these accounts as oxen, asses etc. The making of false seals and fabricating receipts by their use complete the picture of what has been going on here, and with it all the place is full of prayer-places and fikis (priesters).”

Zoo had Baker-pacha het Egyptische gezag tot bijna 2° N.B. doen erkennen. Baker verbood den slavenhandel maar hij miste de macht om aan dat verbod de noodige kracht bij te zetten. Had hij op een punt de slavenhaalders uitgeroeid en verdreven, dan doken zij — gesteund door ontrouwe ambtenaren — op een ander punt weer op en ten slotte bereikte Baker niets dan de vernietiging van duizenden menschenlevens. In Augustus 1873 keerde Baker-pacha te Caïro terug en kort daarop vertrok van daar een nieuwe expeditie, thans onder den Engelschen kolonel Gordon. Uit het feit dat een Engelsch kolonel aan het hoofd der expeditie staat, blijkt reeds dat de onder Mehemet-Ali overheerschende Fransche invloed plaats heeft gemaakt voor het overwicht van Albion. Langzaam maar zeker heeft de Engelsche diplomatie vasteren voet in Egypte weten te verkrijgen en met den Khedive Ismaël begint dan ook de Britsche luipaard zich in het land van den Nijl krachtig te roeren. 15 April 1874 komt Gordon te Gondokoro aan, en bemerkt weldra dat het Egyptisch gezag slechts in naam daar gevestigd is. Van de verschillende door Baker-pacha gestichte militaire posten bestaan er nog slechts twee, Gondokoro en Fatiko; de overige zijn vernietigd. Hij maakt zich meester van Bohr en sticht daar zoowel als te Sobat, militaire posten. Beide plaatsen zijn bekende slavenmarkten waar talrijke karavanen jaarlijks hun menschenlijke waar brengen. In '74 zendt Gordon een Egyptisch vertegenwoordiger bij Mtésé, koning van Uganda; die vertegenwoordiger was de later zoo bekende Emin-pacha.

Een groote slavenkaravaan uit Darfoer komende en door Gordon opgelicht, wordt de aanleiding tot den strijd tusschen dat land en Egypte, een strijd die met de geheele verovering van Darfoer eindigt. Maar ook in andere richting heeft Egypte zich uitgebreid. In 1865 heeft het Suakim, in 1866 Massana, in 1875 Zeila (niet te verwarren met Zula) en daarbij bijna de geheele kuststreek aan de Roode Zee tegen een geringe verhooging van de jaarlijks te betalen schatting van Turkije verkregen. In dit kustgebied is slechts een kleine guping t.w. in den omtrek van de Tadschura-bocht welk gebied 11 Maart

1862 door Frankrijk, dat de opening van het Suez-kanaal te gemoet zag, en dat daarom toch ergens vasten voet aan de Roode Zee wilde hebben, van inlandsche vorsten gekocht was en dat den naam draagt van „de kolonie Obock”.

In 1874, terwijl koning Johannes van Abyssinië in strijd gewikkeld was met de ten zuiden van zijn gebied gevestigde negerstammen, liet de Khedive plotseling Keren, hoofdstad van de Bogoslanden (dus Abyssinisch gebied) bezetten, terwijl Harrar in datzelfde jaar door Reouf-pacha, onderbevelhebber van Gordon en Kordofan door kolonel Colston van het Engelsche leger voor Egypte veroverd werd. Johannes van Abyssinië ziet met leede oogen de inkrimping van zijn gebied en de vestiging der Egyptenaren aan een kuststrook waarop hij steeds aanspraken heeft gemaakt en waar de uit zijn land trekkende karavane hunne natuurlijke débouchés vinden, aan. Hij verklaart dat Zula en Ailat zijn Abyssinische steden en rust een leger uit ten einde zich in het bezit dier plaatsen te stellen.

Op last van den Khedive trekt kolonel Arendrup van uit Massaua tegen koning Johannes op, maar in November 1875 wordt hij in de nabijheid van Adua geheel verslagen. Een tweede expeditie uit Caïro onder Ratib-pacha wordt eveneens geslagen en moet op Massaua terug trekken. Op dat tijdstip keert Gordon — die een reis in Engeland gemaakt heeft — in Egypte terug en wordt door den Khedive benoemd tot gouverneur-generaal van geheel Soedan. De werkzaamheid, die Gordon thans ontwikkelt, is verbazingwekkend. Herhaalde opstanden in Darfoer, Bahr-el-Gazal en Kordofan weet hij met zijn geringe troepenmacht te onderdrukken en telkens wanneer zijne vijanden hem verre wauen, duikt hij plotseling met zijn vliegend legertje op en weet hen met zijn nimmer falende slagen te treffen.

Vooral in 1877, toen Egyptische contingenten het Turksche leger in zijn strijd met Rusland moesten komen versterken, had Gordon het hard te verantwoorden. Wel gelukte het hem binnen enkele maanden 63 slaven-karavane te bevrijden, maar de machtige slavenhaalders — koningen in hun gebied — bleven hem steeds vijandig. In 1879 verliet Gordon het gebied waar hij

zoo vruchtbaar in dienst der beschaving gewerkt had en legde zijne betrekking neder. Hij werd opgevolgd door Reouf-pacha.

Onder hem brak de groote opstand uit, die onder leiding van den Mahdi zulke gewichtige en te hetreuren veranderingen in Soedan zou brengen en waarvan de weerklank zich tot ver in Indië zoude doen gevoelen. Alvorens dien opstand echter in zijn oorzaken en gevolgen te schetsen, wensch ik eenige woorden te wijden aan de Engelsche interventie in Egypte.

Terwijl Ismaël-pacha met uiterst krachtige hand de teugels van het bewind in Egypte voerde, en de grenzen van het rijk uitbreidde van Alexandrië tot het Albert Nianza-meer en van Darfoer tot de Roode Zee, ging het Egypte in nauweren zin, de Nijl-delta, met rassche schreden den ondergang tegemoet. Vadzigheid en gemakzucht, gepaard aan windhandel en geldverteren hadden den schuldenlast van Egypte tot onzinnige hoogte gebracht. De financieele draagkracht van het rijk was gering en ofschoon Europeesche financiers steeds willig bleken, leeningen tegen hoogen interest met Egypte af te sluiten, naderde een financieele crisis al meer en meer. De schuldenlast in 1860 slechts *f* 17.000.000 bedragende, was in 1875 tot meer dan een milliard aangegroeid.

Door de opening van het Suez-kanaal voor den wereldhandel in 1869, was de beteekenis van Egypte plotseling weder belangrijk gestegen, want de Europeesche mogendheid, die den meesten invloed in Egypte had, kon daardoor het kanaal en de doorvaart beheerschen.

Bijna de helft van het ontzaglijke kapitaal in dat grootsche werk der beschaving vastgelegd, was in Fransche handen; een groot deel was door den Onderkoning van Egypte verstrekt ¹⁾, die ook daardoor den schuldenlast van het rijk belangrijk deed toenemen.

Daar de verschillende fondsenhouders nu in 1875 te vergeefs naar de interesten hunner schuldbewijzen nitzagen, besloten de

¹⁾ Gebruik makende van den geldnood, waarin de Khedive in 1875 verkeerde, kocht de Britsche Regering al de aandelen van den Onderkoning op, waardoor Engeland plotseling de grootste aandeelhouder in het kanaal werd.

Europeesche mogendheden — onder goedkeuring van Turkije — een gemengde commissie naar Egypte te zenden, ten einde toezicht op het beheer der geldmiddelen te houden. Toen de Khedive Ismaël in 1879 zich echter door een soort coup d'état van de lastige inmenging dier commissie van toezicht trachtte te ontslaan, lokten Frankrijk en Engeland een Iradé van den Sultan uit, waarbij de Khedive den 26en Juni 1879 van zijne waardigheid werd vervallen verklaard¹⁾. Zijn weinig beteekenende zoon Tewfik-pacha kwam aan het bestuur en stond — dank zij een werkzame en handige diplomatie — weldra geheel onder Engelschen invloed.

Die toenemende invloed van vreemdelingen en de pressie, voornamelijk door Engeland, op het bestuur uitgeoefend, werd door een groot deel van het Egyptische leger en de bevolking met leede oogen aangezien. Als woordvoerder dier ontevredenheid trad een ontslagen Egyptisch kolonel, Arabi-pacha op, die tot lenze nam »Egypte den Egyptenaren". Onder diens invloed brak den 8en November 1881 te Caïro een militair oproer uit. Het twistvuur greep steeds verder om zich heen, tot Frankrijk en Engeland den 17en Mei 1882 verklaarden, dat een pantservloot voor Alexandrië zou verschijnen, ten einde het geschokte gezag van den Khedive te herstellen. Algemeene verwarring, wisseling van ministers en protest van Turkije waren van een en ander het gevolg. De Europeesche bevolking van Caïro, waar de haat tegen de vreemdelingen met den dag werd aangewakkerd, verliet de stad en toog naar Alexandrië.

De rol, die de sultan van Turkije bij de gebeurtenissen, die zich in de delta ontwikkelden, aannam, is niet duidelijk te verklaren.

Terwijl hij aan de eene zijde den Khedive Tewfik-pacha de hand boven het hoofd hield, benoemde hij tegelijkertijd Arabi-pacha tot commandeur der Medjidjé-orde (25 Juni 1882). Arabi liet zich die benoeming welgevallen, maar begon tegelijkertijd, hoofdzakelijk met elementen uit de ontslagene troepen — het leger was uit zuinigheidsmaatregelen van 50.000 op 15.000 man

¹⁾ Onmiddellijk na zijn aftreden nam Gordon-pacha zijn ontslag.

teruggebracht — Alexandrië met aardwerken te omringen. In de stad hadden bedenkelijke opstootjes plaats; verschillende winkels werden geplunderd en vreemdelingen vermoord. Schepen van alle Europeesche natiën, waaronder Engelsche en Fransche pantserschepen, lagen in de haven ten anker, teneinde hunne landslieden te beschermen, en in Engeland werd een troepenmacht nitgerust met het doel de orde in Egypte te herstellen.

Den 10en Juli zond de Engelsche admiraal Seymour een ultimatum aan Arabi-pacha inhoudende dat, indien het werk aan de versterkingen niet onmiddellijk gestaakt werd, Alexandrië gebombardeerd zoude worden.

Intusschen weigerde de Kamer der Afgevaardigden in Frankrijk de door het kabinet Gambetta aangevraagde gelden, om aan een gewapende tusschenkomst in verbond met Engeland deel te nemen, en als gevolg daarvan verlieten de Fransche pantserschepen den 10en Juli Alexandrië, en stoomden naar Port-Said. De schepen der overige mogendheden gingen buiten de haven voor anker.

Daar de arbeid aan de werken niet opgehouden had, openden de Engelsche pantserschepen en 5 kanonneerbooten den volgenden morgen het vuur op de stad.

In den loop van den dag werden de verschillende forten, die aanvankelijk met kracht het vuur der schepen beantwoordden, tot zwijgen gebracht. Terwijl nu lange onderhandelingen betreffende de overgave der stad gevoerd werden, trokken de Egyptische troepen af en lieten de ongelukkige stad, die op onderscheidene plaatsen in brand stond, geheel in handen van het gepeupel, dat hiervan gebruik maakte om alles te plunderen en meer dan 2000 vreemdelingen te vermoorden. Arabi-pacha trok zich in eene uitmuntende stelling bij Kafred-Dauar, ongeveer 25 K. M. ten zuiden van Alexandrië terug.

Ofschoon de Europeesche mogendheden, met name Duitschland en Oostenrijk, waarbij Frankrijk — dat »bonne mine à mauvais jeu” maakte — zich aansloot, de meening uitten, dat niet Engeland maar de Sultan van Turkije als Suzerein een interventie in Egypte had moeten bewerkstelligen, stoorde Engeland zich daaraan niet. Wel is waar zouden Turksche troepen

de Engelsche expeditie steunen, en werkelijk werden met dat doel een 4000 man onder Derwish-pacha op Kreta vereenigd, maar toen de Engelsche wapenen reeds merkelyk in het voordeel waren, maakte het Engelsche ministerie groote bezwaren tegen de ontscheping van die troepen in Egypte, zoodat de Turken weldra onverrichter zake naar hun land terugkeerden.

Het Engelsche expeditie-leger 25000 man sterk (10000 man uit Indië) onder Sir Garnet Wolseley was eerst ongeveer half Augustus tot voorwaartsrukken gereed. ¹⁾

Uit militair oogpunt is het tijdsverloop van meer dan eene maand tusschen het bombardement van Alexandrië en het oprukken van de Engelsche expeditie, al zeer lang. Had onmiddellijk na het bombardement eene landingsdivisie aan wal kunnen worden gezet, dan was de stad vóór het treurig lot dat haar nu wedervoer waarschijnlijk gespaard gebleven en had Arabi-pacha niet de gelegenheid gehad zijn ontmoedigde en verstrooide troepen tot nieuw verzet te prikkelen.

Intusschen bleef het object der expeditie de stad Caïro. De weg van Alexandrië daarheen, leidde over de sterke stellingen van Kafred-Dauar. Die stellingen waren door Arabi-pacha uitermate versterkt en beheerschten o. a. het bekende Mahmudykanaal. Arabi-pacha had niet nagelaten het Mahmudykanaal af te dammen, en daar Lord Wolseley vernam dat hij ook van plan was het Suez-kanaal door het doen springen van de kanaalboorden, onbruikbaar te maken, liet hij de geheele expeditie inschepen (19 Aug. 1882) en voerde haar naar Ismaïla aan het Suez-kanaal, om van daar op Cairo te marcheeren. Arabi-pacha had echter ook hier den weg versperd en met name bij Tel-el-Kebir, eene uitgebreide linie van elkaar steunende aardwerken aangelegd. Toen hij ontwaarde dat Alexandrië door de hoofdmacht verlaten was, trok ook hij met het grootste gedeelte van zijn leger uit Kafred-Dauar naar Tel-el-Kebir. Het zoude ons te ver voeren af te dalen tot de verschillende operatiën op dit gedeelte van het krijgstoneel. Genoeg zij het te vermelden dat Lord Wolseley na kleinere gevechten bij Maschuta, Mahsamé

1) Zie bijlage I.

(25 Aug.) en Gasassin (9 Sept.) besloot, de sterke stellingen bij Tel-el-Kebir aan te grijpen

Hij vereenigde zijn geheele macht, zette alles op ééne kaart en overwon.

In den nacht van 12 op 13 Sept. liet hij zijne troepen tot vlak voor de Egyptische stellingen oprukken, zoodat zij bij het aanbreken van den dag tot den aanval konden overgaan. Uit het oogpunt van nachtgevechten is de strijd bij Tel-el-Kebir van groot belang. De opmarsch van 13000 man troepen en 60 stukken in een donkeren nacht, in diepe stilte en zonder noemenswaardig het verband te verliezen, bewees dat de Engelsche officieren hier volkomen op de hoogte hunner taak waren. ¹⁾

Tel-el-Kebir werd door ongeveer 20.000 man met 70 stukken verdedigd.

Tot op 3 à 400 M. der redouten waren de Engelschen genaderd, toen van daar plotseling een razend vuur geopend werd. De Engelsche colonnes stortten zich toen voorwaarts en oververden het eene aardwerk na het andere. Na weinige uren was de strijd beslist; de Egyptenaren vloden in alle richtingen. Reeds den volgenden dag bereikte Engelsche ruitery Caïro; den 15en September gaven de verdedigers van Kafred-Dauar zich over; den 17en volgde Aboukir en weldra was het verzet overal gefnuikt. Tewfik-pacha werd — dank zij den steun van Engelsche bajonetten — weder in zijn gezag hersteld. Arabi gaf zich over en Lord Wolseley keerde naar Engeland terug.

De Engelsche expeditie was afgelopen, maar Engeland had thans vasten voet in Egypte verkregen en — niettegenstaande de protesten van Frankrijk — bleef het er.

De groote opstand, welke onder leiding van den Mahdi, het verlies van Soedan ten gevolge had, vond zijn oorsprong in twee groote grondredenen en wel: ten 1° het wanbestuur en de af-

1) Zie: Die Kriegerischen Ereignisse in Aegypten während des Sommers 1882 von Herman Vogt, Oberst-Lieutenant a. D., Leipzig 1882; en Military History of the Campaign of 1882 in Egypt bij Colonel Z. F. Maurice, Royal Artillery, London.

persing der Egyptische ambtenaren, en ten 2° de wettelijke afschaffing van den slavenhandel in 1881. Wat het eerste punt betreft hierop is reeds gewezen en wat het tweede punt aangaat, is het toch zeer duidelijk dat een door ceuwen en ceuwen bestaande toestand onder welks invloed millioenen menschen leven, zich niet plotseling laat wijzigen door enkele besluiten eener wankelende regeering.

Evenmin als het dezen zomer in de vorstelijke residentie gehouden dames-congres tegen de prostitutie — ofschoon van groote zaakkennis dier dames in bedoelde materie getuigende — in staat was de prostitutie te breidelen, evenmin kon een plotseling besluit van de Egyptische regeering den slavenhandel vernietigen, zonder een hevig verzet nit to lokken. In dit opzicht is de spreuk van den ijzeren kanselier maar al te waar: »Groote kwestieën worden niet opgelost door veel gepraat en besluiten, maar door bloed en staal.» Die waarheid zou Egypte thans tot zijn niet geringe schade ondervinden. In den Mahdi moet men dan ook zien: de verpersoonlijking van de algemeene ontevredenheid.

De komst van den Mahdi (nitverkorene van den Heer), die den Islam over de geheele wereld zonde nitbreiden en een eenwig vrede-rijk zonde stichten, is reeds door Mohammed voorspeld.

Napoleon I gewaagt in zijne »Correspondence» van een Mahdi, die na een grooten aanhang verworven te hebben, door maarschalk Lefèbre in 1799 verslagen werd, terwijl de stad Damanhur waar hij zich ophield, kort daarop door generaal Lanusse verwoest werd.

Mohammed-Ahmed, de Mahdi waarvan thans sprake zal zijn, was een Soedancees van lage afkomst. In zijne jeugd zwierf hij rond tusschen Khartum en Berber en leerde verschillende Derwischen kennen. Later trok hij zich terug in een der talrijke Nijl-eilanden bij Keneh en leefde er in een reuk van heiligheid.

Een groote roep-ging langzamerhand van hem uit en dróng tot Sennaar en Kordofan door. In 1881 verschijnt Allah hem en draagt hem op een nieuw koninkrijk te stichten.

Reouf-pacha, gouverneur-generaal van Soedan, op het drijven van Mohammed-Ahmed opmerkzaam gemaakt, besloot het ontkiemend gevaar in zijn gehoorde te smoren en zond een stoomboot met een paar honderd soldaten met last den godsdienstleeraar levend of dood mede te voeren. Op het kleine eiland geland, werden de voor Allah's wraak beduchte Egyptenaren door den Derwisch en zijne aanhangers omsingeld en afgemaakt.

Thans den titel aannemende van Mahdi, verschool de derwisch zich in de bergen en wist alle tegen hem afgezonden troepen te ontwijken of te verslaan. Zijne macht groeide steeds aan en terwijl zijne aanhangers in 1881-1882 geheel Kordofan ten zijnen gunste bewerkten, wist de Mahdi een door Abd-el-Kader-pacha — opvolger van Reouf-pacha — afgezondene expeditie geheel te verslaan. Alle ontevredene elementen kwamen zich bij zijne legerhorden voegen en in Februari 1883 slaagde de Mahdi er in, El-Obeid; hoofdplaats van Kordofan te veroveren. In Noordelijke richting doordringende, wist hij zijn invloed door geheel Soedan uit te breiden en terwijl zijne ongeregelde benden zich als een wig tusschen Egypte en de Soedaneesche provinciën drongen, trokken de zwakke Egyptische garnizoenen zich in de versterkte plaatsen, waarvan Gera, Galabat, Kassala, Khartum, Dari, Tokar, Sinkat en Suakim de voornaamste waren, terug.

Toen droeg de Khedive den Engelschen generaal in Egyptischen dienst, Hicks-pacha, op, met een leger naar Kordofan te trekken, de mahdisten-beweging te onderdrukken en tevens de zich dapper verdedigende Egyptische bezettingen in Soedan te ontzetten. Hicks-pacha had zich waarschijnlijk aan die opdracht kunnen onttrekken; zijn ridderlijke aard verbood het hem. Met 12000 man onbetrouwbare en tuchteloze troepen verliet hij Khartum.

Het verhaal der wederwaardigheden van dit leger, waarvan nimmer een Europeaan terugkeerde, is zoo treffend, dat ik niet kan nalaten het kortelings weer te geven.

De ongelukkige Hicks-pacha vertrok in het begin van September 1883 uit Khartum naar Doëem aan den Witten Nijl. De toestand in Kordofan moet aan de autoriteiten te Cairo ten

deele onbekend geweest zijn en werd in elk geval slecht door hen beoordeeld, als zij konden gelooven met deze expeditie den Mahdi te kunnen vernietigen op een tijdstip, toen hij reeds onbeperkt alleenheerscher geworden was in bijna het geheele gebied ten Westen van den Nijl.

Tienduizend man hadden in een carré, in welks midden 6000 kameelen werden geleid en met een aantal Krupp-kanonnen, een landstreek door te trekken, die bijna overal met dicht geboomte en manshoog gras bedekt was. Zij konden ternauwernood 300 pas voor zich uitzien, en moesten elk oogenblik voorbereid zijn op den aanval van een vijand die in aantal en in nauwkeurige kennis van het terrein verre hun meerdere was, en zijn succes steeds te danken had aan zijn snel en vermetel optreden.

Daarenboven bevonden er zich maar zeer weinig bronnen op dezen weg, en het geheele leger had zich dus bijna uitsluitend van drinkwater te voorzien door middel van de enkele putten ¹⁾ of de plassen van stilstaand water. Indien dit niet toereikend bleek, wat dan? De binnen het carré saamgedrongen 6000 kameelen vormden een woud van halzen en koppen; iedere vijandelijke kogel moest doel treffen.

Bij deze fouten en nadeelen kwam ten overvloede nog oneenigheid. Hicks en de Europeesche officieren vormden een partij, waar Allah- en Din-pacha met zijn ambtenaren en de Egyptische officieren tegenover stonden.

En dan was het leger grootendeels samengesteld uit de afgedankte, slechtste elementen van Arabi-pacha's leger, dat kort te voren door de Engelschen verslagen was. Generaal Hicks was zich dien toestand ten volle bewust. Tegen zijne overtuiging in begon hij den veldtocht, daar hij het onvereinigbaar achtte met zijn krijgsmanseer te weigeren.

Slechts langzaam bewoog zich de expeditie door deze woeste

¹⁾ Naast de groote karavaan-wegen zijn hier en daar eenvoudige putten gegraven die zeer primitief zijn en slechts aan karavanen water kunnen leveren, maar niet berekend zijn om in de behoeften van een geheel leger te voorzien. Sedert het Oude Testament geschreven werd, waarin meermalen van zulke putten melding wordt gemaakt, schijnt er in den bouw dier zoo nuttige werken geen wijziging gebracht te zijn.

streek. De weinige bewoners die zich anders hier ophielden, waren gevlucht en slechts nu en dan kon men vluchtig tusschen de boomen door in de verte eenige Derwischen zien, die den tocht van het leger bespiedden en weldra weer verdwenen waren. De expeditie marcheerde niet, maar trok zoo langzaam als een schildpad voorwaarts. Deze ongunstige omstandigheden brachten mede dat de kameelen niet naar de weiden gedreven konden worden; ze moesten zich vergenoegen met het voeder dat zij in het carré konden vinden; dit was veel te weinig, en dus stierven er vele. De honger bracht de arme dieren er toe, zelfs de stroozakken van de zadels te verorberen, zoodat het harde hont ten laatste op hun bult drukte, kwetsuren veroorzaakte en de dieren weldra ongeschikt maakte voor verdere transporten; daarenboven moesten hun nog de lasten door de vroeger gestorven kameelen gedragen, opgelegd worden. Eenige Egyptische hoofd-officieren deden zooveel zij konden, om Hicks bij zijne moeilijke taak bij te staan, maar het gros der legermacht was onverschillig, ofschoon allen hun ondergang reeds schenen te voorzien. De arme teekenaar Vizitelly maakte zijn schetsen en de oorlogscorrespondent O'Donovan schreef zijn berichten; maar wie zou ze naar het vaderland brengen waar men ze met zooveel ongeduld tegemoet zag?

Toen de Mahdi hoorde van het optrekkende leger, verliet hij El-Obeïd en sloeg zijn kamp op onder de dicht bij de stad staande boomen om daar den vijand af te wachten. De Kalifs en andere hoofden volgden zijn voorbeeld, zoodat binnen korten tijd een uitgestrekt kamp in de nabijheid van El-Obeïd was opgeslagen. De Mahdi hield iederen dag een wapenschouwing over zijne troepen, liet de trommen roffelen en de kanonnen afschieten om menschen en paarden voor te bereiden op den grooten veldslag.

Generaal Hicks was naar Alloba getrokken, waar hij eindelijk een genoegzame hoeveelheid water hoopte te vinden, daar zijn manschappen reeds sterk door den dorst begonnen te lijden, en den 3en November stond hij ongeveer 60 K.M. ten Zuid-Oosten van El-Obeïd.

De Mahdi had nu zijn geheele strijdmacht bij die stad ver-

zameld en zijn soldaten door gloeiende redevoweringen geprikkeld tot het uiterste fanatisme. Hij zeide hun dat de profeet hem verschenen was, hem verzekerd had van de overwinning en hem beloofd had dat bij een aanval op de ongeloofigen, 20000 onzichtbare engelen hem te hulp zouden komen.

Den 1en November brak hij zijn legerplaats op en trok snel naar Dirket, waar het leger zich met de vroeger daarheen vooruitgeschoven troepenafdeelingen vereenigde en begon de vermoeide, hongerige en dorstige Egyptenaren te veroutrusten. Den 3en November ging hij tot den aanval over. De mahdisten begonnen door de boomen en terrein-verheffingen gedekt, het Egyptische leger te beschieten, dat nu zoo spoedig mogelijk een zariba ¹⁾ opwierp. De kogels der aanvallers richtten in het expeditieleger overal groote verwoestingen aan.

Menschen, kameelen, paarden en muilieren vielen in groot aantal, terwijl de soldaten den goed gedekten vijand ter nauwernood te zien kregen. Eerst tegen den namiddag trokken de mahdisten, die slechts geringe verliezen geleden hadden, zich terug, om op een kanonschot afstands in het gezicht van den vijand te kampeeren.

Vier Emirs waren gevallen, doch alleen omdat zij gedurende het heftige vuurgevecht in de zariba trachtten door te dringen. Wat moet de arme Hicks wel gevoeld hebben, nu hij hopeloos de catastrofe te gemoet ging! Zijn mannen namen, door den dorst gemarteld, looden kogels in den mond om hun uitgedroogde verhemelte te verkoelen, en toch bevond zich vlak in de nabijheid, op nauwelijks een mijl afstands, een put vol water, waarvan Hicks en zijn onderbevelhebbers het bestaan niet vermoed hadden, en die nu ook niet meer te bereiken was.

Den volgenden morgen zette Hicks (4 November), de zariba verlatend, zijn tocht voort. Hij had vele dooden en stervenden moeten achterlaten, ook eenige kanonnen, waarvan de bespanningen gedood waren. Maar vóór hij een mijl gemarcheerd had,

¹⁾ Een zariba is een rondlopende versperring in den regel van doornstruiken samengesteld. Binnen zulk een versperring wordt het kampement aangelegd.

werd hij door zeker 100.000 achter de boomen verscholen vijanden op onstuimige wijze aangevallen. Het carré werd uiteengeslagen en de Egyptenaren werden nu als vee neergehouwen. Alleen de weinige Europeesche officieren en eenige Turksche cavaleristen hadden zich onder een reusachtigen boabab teruggetrokken en verdedigden zich dapper, maar van alle kanten door die overstelpende overmacht aangevallen, konden zij er slechts in slagen hun leven zoo duur mogelijk te verkoopen; zij sneuvelden tot den laatsten man. De geheele armee was vernietigd.

Niets kan een denkbeeld geven van de woeste grootschheid van het tafereel, toen de Mahdi na zijne overwinning, zijn intocht hield te El-Obeïd. Het was een ware triomftocht; hij werd vereerd als een God!

Het onmiddellijk gevolg van de groote overwinning van den Mahdi was, dat het geheele land van Dongola tot den equator en van de Rode Zee tot Waddaï, thans aan de goddelijke zending van den valsehen profeet geloofde.

Terwijl geheel Soedan dan ook tegen het Egyptisch gezag in opstand kwam, bestuurde Engeland — na de vernietiging van Arabi-pacha's macht — de zaken in Egypte. Engelsche diplomaten leidden des Khedive's buitenlandsch beleid en bijna alle voorname staatsposten werden aan Engelschen toevertrouwd. Engeland was echter op dat tijdstip niet geneegen zijne troepen in het Soedansche wespennet te wagen, en toen in het parlement tot den Minister Gladstone de vraag gericht werd of de Regeering Soedan beschouwde als deel uitmakende van Egypte, antwoordde deze, dat Soedan niet begrepen was binnen den Engelschen invloedskring en dat de Regeering niet geneegen was daar troepen heen te zenden om de orde te herstellen. Een Egyptisch leger was er niet meer, en terwijl Engeland zijn bezettings-leger van 6600 hoofden op de helft der sterkte terugbracht, gelastten de Egyptische ministers de ontruiming van Soedan. Met andere woorden, Soedan ging voor Egypte verloren en de wijd en zijd in het groote gebied verspreide garnizoenen werden aan hun lot overgelaten. En welk een lot! Omringd en ingesloten door fanatieke woeste horden, vielen zij grootendeels

als offer voor het Egyptisch wanbeheer, en ofschoon sommige plaatsen als Dara, Kassala, Berber verdedigd werden met een moed en volharding, die ons de houding van Leiden en Haarlem tegen de Spanjaarden in 't geheugen terugroept, zoo konden zij het treurig lot -- daar redding van buiten uitbleef --- niet ontgaan. Zij die voor den hongerdood gespaard bleven, vielen verzwakt en uitgeteerd door het zwaard en de laus van de geestdriftige mahdistische benden of werden als slaven weggevoerd. En terwijl de garnizoenen van het oude leger zich offerden in den ongelijken strijd, werd in de Delta onder leiding van Engelsche generaals en officieren, een nieuw leger, op Europeeschen voet geschoeid, opgericht, dat later bestemd zou zijn de gevallen broeders schitterend te wreken.

Maar de publieke opinie, die vooral in Engeland zich zoo krachtig kan uiten, nam met de beschikkingen der Regeering geen genoegen. Zij begreep zeer goed, dat op Engeland de zedelijke plicht rustte, zich met Soedan te bemoeien. Slechts schoorvoetend gaf de Regeering toe, vooral toen Khartum ernstig bedreigd werd.

Khartum telde toen ongeveer 40000 inwoners en was niet slechts als strategisch punt, maar tevens als stapelplaats van den geheelen handel in Soedan van het uiterste gewicht. Vertegenwoordigers van alle Afrikaansche en Europeesche rassen hadden er zich gevestigd. De stad is de sleutel tot het eigenlijke Egypte, want de bezitter van Khartum beheerscht den Nijl. Grootte karavananen, komende van El-Obeid, El-Fasher, Gondokoro, Goz-Regeb, Dongola, Abu-Hammed en Ghedaref kruisen zich in Khartum en dalen van daar hetzij langs den Nijl, hetzij langs den weg Berber-Suakim naar de kust.

Was Khartum nog te redden, kon de bezetting voor Egypte behouden blijven en de bevolking voor moord en plundering gevrijwaard worden, dan was waarschijnlijk slechts één man in staat die ontzettend zware taak tot een goed einde te brengen.

Die man was generaal Gordon.

Na het nederleggen zijner betrekking als gouverneur-generaal van Soedan, had hij gezworven in Engeland, Mauritius, de Kaap-Kolonie en Palestina, en thans nam hij de opdracht van

de Egyptische regeering aan, om zich naar Khartum te begeven, den staat van zaken aldaar te onderzoeken, en er zoo mogelijk een regeeringsvorm te vestigen, die de bevolking in en om Khartum zoude bevredigen en het garnizoen naar Egypte terug te voeren.

Zij, die Gordon aangezoekt hadden de herculische taak op zich te nemen, rekenden te veel op zijn persoonlijken invloed.

Die invloed was groot geweest, maar de Soedancezen zijn geen Europeanen en weinig vatbaar voor zachtere indrukken. Thans hadden zij den Mahdi, voor wien zij in aanbidding nederknielden; Gordon's invloed was grootendeels verdwenen en zijn komst te Khartum was slechts een druppel in den Oceaan. Daarbij beging hij naar mijn bescheiden meening de politieke fout, de proclamatie waarbij Egypte verklaarde Soedan los te laten, wijd en zijd bekend te maken. Natuurlijk dat de om Khartum wonende stammen — wier toestand ik zoude willen vergelijken met de kampongs der bevriende Atjehers buiten de grenzen der geconcentreerde linie — zich na die mededeeling bij de partij van den Mahdi aansloten.

Onopgemerkt door het publiek stonden op een donkeren avond in December 1883, drie heeren aan een der groote stations in Londen; het waren de hertog van Cambridge en lord Wolseley, afscheid nemende van generaal Gordon, die de groote reis ging ondernemen, waarvau hij helaas! niet zou terugkeeren.

Den 18en Februari 1884 bereikte hij Khartum en werd er met gejuich ontvangen. Onmiddellijk nam hij met vaste hand de teugels van het bewind op. Maar toen de bevolking bemerkte dat hij alléén gekomen was en geen duizenden soldaten met zich voerde, verstomde het gejuich en honderden verlieten de stad in N. richting. Het garnizoen maakte zich gereed de terugtrekkende bevolking te volgen, maar een man of regeeringsvorm te vinden die Khartum voor Egypte bewaren zoude of die zulk een overmacht op de stad en de onwonnende stammen zoude hebben, dat een tegenwicht tegen des Mahdi's drijven verkregen zoude worden, bleek Gordon onmogelijk. Toen besloot hij zijn lot en dat van het garnizoen aan de stad te binden en

haar te verdedigen. De terugtocht der troepen werd afgelast en alles gedaan om Khartum in staat van verdediging te brengen. Reeds zwierven talrijke benden om de stad en het aan de overzijde van den Nijl gelegen fort Omdurman, toen den 16en Maart namens den Mahdi een opeiseling plaats had. Gordon riep een vergadering van notabelen bijeen, die met algemeene stemmen verklaarde vertrouwen in Gordon te stellen en besloot weerstand te bieden. Gordon legde de belofte af met de stad te zullen vallen of te overwinnen, en op die gelofte beriep hij zich telkens toen men er bij hem op aandrang om de stad te verlaten en naar Egypte terug te keeren.

In dit kort bestek is het niet mogelijk de verschillende phasen van het beleg te schetsen, generaal Gordon te volgen in al zijn verdedigingsmaatregelen, of na te gaan de woelingen in de stad waar een groot gedeelte van de Soedaneesche bevolking den Mahdi goed gezind was.

Aanvankelijk was de verbinding met Egypte langs den Nijl niet verbroken, maar toen Berber den 26en Mei 1884 in handen van den Mahdi was gevallen, hield alle gemeenschap met de Delta op en bereikten geen vertrouwbare tijdingen Cairo en Europa, waar men met gespannen aandacht den wanhopigen strijd van den moedigen Engelschman volgde.

Khartum was voorzien van een aarden gepalissadeerden wal met een voorgracht, die vroeger — onder leiding van den kolonel de Coëtlogon gegraven was en die zich links en rechts tot de Nijlboorden uitstreekte.

Aan de overzijde van den Nijl bevond zich het fort Omdurman, terwijl verscheidene aardwerken het verdedigend vermogen verhoogden.

De eerste pogingen van Gordon hadden weinig succes; bij een uitval op 16 Maart 1884 werden de uitvallende troepen geslagen; een week later weigerde een troepen-afdeeling de gegeven orders op te volgen en moest ontwapend worden. Gordon beschikte over vier gewapende stoombooten. Deze voeren den Nijl op en af en brachten de aanvallers groote verliezen toe; vooral toen de Nijl in Juli begon te wassen, konden zij groote kracht ontwikkelen.

Einde Augustus deden Gordon's troepen een welgeslaagden nitval, dreven ten Z. der stad de aanvallers terug en brachten veel buit in de stad, waardoor de naderende hongersnood tijdelijk bezworen werd.

Maar den 1en September leed de bezetting weder een nederlaag bij een nitval in de richting van El Eylafun, waar 800 man vielen.

Den 8en September zond Gordon een zijner stoombooten de »Abbas" onder leiding van zijn vriend en lotgenoot den Eng. kolonel Stewart naar het Noorden in de hoop dat deze er in slagen zoude Caïro te bereiken. Reeds kreeg dat stoomschip Abu-Hammed in het zicht toen het — waarschijnlijk door verraad van den stuurman — op een rots stootte en zonk. Kolonel Stewart landde met de zijnen en werd door de bevolking — na eerst vriendschappelijk ontvangen te zijn — lafhartig vermoord.

In September ontvangt Gordon de tijding dat een Engelsche expeditie — waarover later — tot zijn ontzet oprukt, maar tegelijkertijd begint de honger in de stad zich pijulijk te doen gevoelen.

In November gaat een der stoombooten de »Husseiniéh" verloren, terwijl de vijand al dichtter en dichtter de wallen nadert niettegenstaande het aanhoudende vuur van de stad, van het fort Omdurman en der stoombooten. Vier en vijftig dagen daverde het geschut- en geweervuur van de wallen.

Omdurman was niet meer te houden; de bezetting was zonder levensmiddelen en uitgeput.

Den 5en Januari 1885 gaf het fort zich over. Vanaf dat oogenblik ging Khartum met rassche schreden den oudergang tegemoet; koren was er niet meer en naast honden, katten enz. werd gom het voornaamste voedsel voor de bezetting.

Gordon trachtte door alle middelen, die hij bedenken kon, den wankelenden moed te schragen en telkens te wijzen op de nadering van de Engelsche expeditie maar . . . de Engelschen kwamen niet.

Den 20en Januari vuurde de vijand 101 saluut-schoten. Het was een krijgslist om den belegerden te doen gelooven aan een groote overwinning op de Engelschen, maar het tegendeel was

waar. Bij Abu-Klea hadden de Derwischen zooeven een verpletterende nederlaag geleden. Redding scheen nabij, maar spoedig moest die komen anders was de stad verloren. Geen tijding der overwinning bereikte de belegerde veste. Zwak, het lichaam opgezet door het aanhoudend gebruik van gom, lagen de verdedigers moedeloos achter de wallen. De Nijl daalde snel en terwijl zijne wateren zich terugtrokken, bleek een gedeelte van den wal geheel vernield te zijn, terwijl de voorgracht zich met modder en grond gevuld had.

Hot vertrouwen in Gordon ging verloren en zijn aanhoudend wijzen op de nadering der Engelschen werd niet meer geloofd. Zoo zeker was Gordon van de naderende hulp dat hij een week voor den val der stad een order gaf dat elken dag van af dat oogenblik als één jaar dienst zou gelden en ook als zoodanig betaald zou worden. Op Zondag den 25en Januari bemerkte Gordon van de tinne van zijn paleis een ongewone drukte in het rijandelijk kamp en hij begreep dat het einde gekomen was. Nog eens verzamelde hij zijn onderbevelhebbers en riep hen op een laatsten storm af te slaan, want binnen 24 uur zouden de Engelsche soldaten biunen Khartum zijn.

Een zijner vertrouwelingen, Bordeini Bey, schrijft aangaande zijn laatste onderhoud met Gordon het volgende: Ik vond hem (Gordon) zittende op een divan en toen ik binnentrad wierp hij zijn fez neder, uitroepende: »Wat kan ik nog zeggen, ik kan niets meer doen, het volk wil mij niet meer gelooven. Telkens en telkens heb ik het medegedeeld dat hulp zoude komen, maar die is uitgebleven en nu moet men wel inzien dat ik lengens opdischte. Indien mijne laatste belofte thans niet vervuld wordt, kan ik niets meer doen. Ga, verzamel al het volk dat u volgen wil en verdedig u dapper.»

Nog eenmaal werden de wallen bezet, nog eenmaal sleepte alles wat een wapen kon dragen zich naar de vernielde palissaden, maar wanhoop sprak uit aller blik en ieder besefte dat het einde gekomen was.

En toch, de hulp was zoo nabij.

Toegevoerd aan den drang van Parlement en volk is Gladstone den 5en Augustus 1884 in het Lagerhuis opgestaan en

heeft een krediet aangevraagd om den dapperen landgenoot te ontzetten. Het krediet wordt toegestaan en een rusteloze werkzaamheid vangt aan. Engelsche troepen van Cyprus, Malta en Alexandrië worden naar Caïro gevoerd en andere troepen worden per boot en per spoor in Z. richting verplaatst. Talrijke bezwaren doen zich voor, 1500 mijlen moet de expeditie een weinig bekend, schaarsch bevolkt land, dat arm is aan voedsel en gedeeltelijk door fanatieke horden bezet is, doortrekken eer het doel van den tocht bereikt zal zijn. Generaal Wolseley voert de expeditie aan. Met edelen geestdrift beziel, trachten de Engelsche troepen alle hinderpalen te overwinnen om den landgenoot te redden. Op Kerstdag 1884 is Korti bereikt. Hier splitst de expeditie zich in twee deelen. Lord Wolseley volgt met het grootste deel ¹⁾ der troepen het Nijldal; generaal Stewart marcheert met ongeveer 1800 man ²⁾ van Korti dwars door de woestijn over de waterputten van Jakdul naar Khartum. Na een gedeelte van den weg te hebben afgelegd, keert Stewart wegens gebrek aan lastdieren naar Korti terug, hervat later den marsch en wordt terwijl hij in carré marcheert den 17en Januari 1885 bij Abu-Klea door de overmachtige mahdisten aangevallen. Een der zijden van het carré wordt verbroken en een verschrikkelijk handgemeen ontstaat, waarbij ten slotte de Engelsche discipline zegeviert.

De mahdisten worden geheel verslagen en trekken met een verlies van een 800tal dooden in wanorde terug, terwijl de Engelschen een verlies van 18 officieren en 150 dooden en gewonden te betrennen hebben.

De colonne trekt naar Metemneh aan den Nijl waar zij den 19en weder wordt aangevallen maar ten tweede male den vijand verslaat, terwijl zij 22 dooden en een 100tal gewonden verliest.

1) Die colonne bestond uit: 1e Batn. South Straffordshire, 1e Batn. Royal Highlanders, 2e Batn. Duke of Cornwall, 1e Batn. Gordon Highlanders, één Esk. 19e Regt. Huzaren, één Esk. van het Eng. kameelkorps, één Batterij (Camel-battery).

2) Zijne troepen bestonden uit: 1e Batn. Regt. Sussex, één Esk. 19e Regt. Huzaren, één Esk. van het Eng. kameel-korps, één afdeling matrozen met Gardner-mitrailleurs, één detachement artillerie met drie stukken, en één detachement bereden infanterie; totaal 1500 man.

Hier neemt de colonne een versterkte positie in bij Gubat, alwaar den 21en vier door Gordon afgezonden stoombooten met troepen aankomen.

De 22e en 23e gaan voorbij zonder dat van Engelsche zijde iets geschiedt. Den 24en zendt generaal Stewart twee stoombooten met een Engelsch detachement naar Khartum.

Vooraf de gevaarlijke ligging van de 6e katarakt baarde groote moeilijkheden en had een verlies van 24 uren tengevolge.

Den 28en te 11 uur v. m. kwam Khartum in zicht en alle kijkers werden naar de stad gericht om zoo mogelijk de Egyptische vlag op Gordon's paleis te zien wapperen.

Maar het gewapend oog vermocht geen vlag te ontdekken.

Van beide Nijloevers werd op de booten een goed onderhouden geweervuur afgegeven en toen men de wallen van Khartum naderde, donderde ook van daar het geschutvuur van de wallen den stoombooten tegen. Van een landing kon onder zulke omstandigheden geen sprake zijn en de booten wendden en keerden „full speed” terug.

Khartum is zooals Gordon voorzag, in den morgen van den 26en in 's vijands handen gevallen. Met duizenden en duizenden hebben de mahdisten de stad bestormd en zijn juist daar binnengedrongen, waar de vallende wateren van den Nijl een gedeelte der wallen vernield hebben.

De voorste gelederen der aanvallers zijn wellicht in den modder gestikt, maar hunne lichamen hebben tot brug gediend aan de drommen, die achter hen oprukken. Als een lawine zijn zij binnengestort en hebben de verdedigers der wallen teruggedreven en vermoord.

Dan verspreiden zij zich in de stad en moorden en plunderen er naar hartelust. Gordon bevindt zich in zijn paleis en daarheen wenden zich de fanaticke horden. In een oogwenk is de wacht gedood en vol moordlust verspreiden de Mahdisten zich door het paleis zoekende naar Gordon.

Deze staat in zijn kamer in volle uniform.

Daar hoort hij het dierlijk gebrul zijner aanranders; het nadert en nadert en weldra stormen zij hem met gevelde lansën

tegemeet. Hij verdedigt zich niet; hij wil spreken, maar een laus doorboort zijn borst en hij valt dood ter aarde. Zijn lijk wordt van de trappen geslept in den tuin. Daar wordt zijn hoofd afgehouwen en aan den Mahdi gezonden, die het in Omdurman op een piek geplant, zal tentoonstellen. Honderden mahdisten komen hun speer planten in het ontzielde lichaam van hun grooten vijand en ten slotte wordt het in een put geworpen.

Verschrikkelijk is de wijze waarop de overwinnaar te keer gaat in de ongelukkige stad. Gedurende twee dagen wordt er vermoord en geplunderd en de verschrikkelijkste folteringen op de inwoners, die verdacht worden hun geld en kostbaarheden begraven te hebben, toegepast.

En te midden van dit bloedbad trekt de Mahdi de overwonnen stad binnen en werpt zich in de moskee ter aarde ten einde Allah te danken voor de groote gunsten, zijnen knecht bewezen.

Zoo is dan Khartum na een dappere verdediging van meer dan een jaar gevallen, en zoo heeft een van Englands grootste zonen ver van zijn vaderland een roemrijken maar treurigen dood gevonden.

De Engelsche expeditie tot ontzet van den landgenoot is mislukt en de Mahdi zwaait zijn bebloeden en onwaardigen scepter over het ongelukkige Soedan.

Terwijl de Mahdi zich na den val van Khartum te Omdurman vestigt en zijn rol als godsgezant verwisselt voor dien van Oostersch satraap, die met ongekende wroedheid en willekeur zijne millioenen onderdanen regeert, wil ik, alvorens de verdere krijgsgebeurtenissen te beschrijven eenige woorden wijden aan het nieuw opgerichte Egyptische leger.

Het oude leger, dat door Arabi-pacha opgeruid, bij Tel-el-Kebir was ondergegaan, bestond uit de meest verschillende elementen en was voor een groot deel gerecruteerd uit tot den krijgsveld dienste gepreste soldaten. Amerikaansche officieren hadden het leger-beheer op zich genomen maar zij bemoeiden zich weinig met de troepen en bleven meereendeels in bureaux en bij den administratieven dienst werkzaam.

Slecht gekleed en slecht gevoed, hun soldij ongeregeld en dikwijls in 't geheel niet ontvangend, was de geest van het leger slecht en weinig betrouwbaar, zoodat Arabi gemakkelijk spel had.

De Engelschen, wier invloed na de gebeurtenissen van 1881 overheerschend was in Egypte, brachten in een en ander verandering.

Den 20en December 1882 verscheen een dekreet van den Khedive waarbij het oude leger ontbonden verklaard en den generaal Sir Evelyn Wood opgedragen werd een nieuw leger te formeeren waarbij hij als Sirdar of opperbevelhebber zoude optreden.

Generaal Wood gesteund door verscheidene Engelsche officieren welke tijdelijk in het Egyptisch leger overgingen, ontwierp eene organisatie waarbij de sterkte van het leger op 6000 man gerekend werd en waarvan de hoofdmacht gevormd werd door 2 brigades ieder à 4 bataljons infanterie. De eerste brigade zoude door Engelsche, de tweede door Egyptische officieren gecommandeerd worden. Verder zoude een Regiment Cavalerie, twee Batterijen à zes en één Batterij à vier stukken benevens een kameel-korps en andere hulp-diensten naar behoefte, worden opgericht.

In Januari 1883 telde het miniatuur-legertje volgens een rapport van Sir Evelyn Wood 3326 officieren en minderen.

De delta werd in recruteerings-districten verdeeld en de oproeping der recruten geregeld, zoodat willekeur en dwang buitengesloten werden.

Eerst op het 23e jaar wordt de recruit opgeroepen, terwijl hij vanaf het 19e jaar dienstplichtig is. Een 150.000 recruten zijn aldus ingeschreven tusschen 19 en 23 jaar.

Jaarlijks worden niet meer dan 12-1500 man opgeroepen. De dienst in de eerste linie duurt 6 jaren; vervolgens behoort de dienstplichtige 5 jaren tot het politiekorps en daarna 5 jaar tot de reserve.

Reeds bij de oprichting van het leger werd het denkbeeld gehuldigd dat het slechts ter verdediging van Egypte optreden en dus niet tegen den Mahdi zou oprukken, en zoo zien wij dan ook geen Egyptische troepen deelnemen aan de expeditie

tot ontzet van Gordon, ofschoon zij langs de lange étappelijne groote diensten bewezen.

Toen de gebeurtenissen in Soedan zich echter zoo snel wijzigden, werd aldra besloten het Egyptische leger te versterken, maar thans werd beproefd uit de Soedaneesche elementen — bevriende stammen — vrijwilligers te trekken. Den 1en Mei 1884 werd het 9e Soedaneesche bataljon (nummer 1-8 waren Egyptische bataljons) opgericht, dat uit zes in plaats van vier compagnieën bestond.

Ofschoon generaal Wood in Maart 1885 het Egyptisch leger verliet, trad zijn opvolger generaal-majoor Grenfell in diens voetstappen en zoo werden achtereenvolgens meerdere Soedaneesche bataljons in 't leven geroepen als :

10e Soedaneesche bataljon, opgericht	2 Januari	1886
11e » » »		1887
12e » » »	13 November	1888
13e » » »	21 Juni	1889

In 't geheel telde het Egyptische leger in 1895 :

14 bataljons infanterie (het 14e bataljon is depot-bataljon.)

8 eskadrons cavalerie.

	1 rijdende batterij.
7 batterijen artillerie	2 berg-batterijen.
	3 vesting-batterijen.
	1 depot-batterij.

2 kameel-korpsen

en hulpdiensten. Totaal ongeveer 16.700 man.

Bij die macht waren 64 Engelsche officieren ingedeeld: de voornaamste garnizoenen waren Alexandrië, Caïro, Snakim en Assuan.

Ten einde thans een richtig overzicht van de krigsgebeurtenissen in het Nijlgebied, na den val van Khartoum, te krijgen, komt het mij het meest gewenscht voor eerst het Westelijk, daarna het Zuidelijk en eindelijk het Oostelijk front van Soedan te beschouwen ten einde ten slotte mijne aandacht te wijden aan de voorvallen, die zich aan het oevergebied van den Nijl afspeelden.

West-Soedan.

West-Soedan omvat de landstreken Darfoer, Kordofan en Bahr-el-Ghazal.

Toen de eerste pogingen van uit Khartum in 1882 ondernomen om den Mahdi in handen te krijgen wel is waar mislukt waren, maar toch ieder oogenblik herhaald konden worden, trok de valsche profect van het eiland Abba naar de bergen van Gedir en begon van daaruit zijn gezag te vestigen.

Verscheidene gevechten hadden hier plaats waarvan een der voornaamste dat bij Fashoda was, waar de Egyptische aanvoerder Yusef-pacha met 6000 man den 7en Juni 1882 geheel verslagen werd. Bij Bara, Birket en El Obeid werd aanhoudend met wisselend geluk gestreden. Te Yebel-Delen waar een katholieke missie gevestigd was, werd pater Bonomi o. a. een gevangene van den Mahdi. Hij bleef in gevangenschap tot Juni 1885 toen hij er in slaagde uit El-Obeid te ontvluchten; na het overwinnen van talrijke hinderpalen bereikte hij in Juli d. a. v. Caïro.

Minder gelukkig was zijn metgezel pater Ohrwalder die gedurende tien jaren het juk der gevangenschap moest dragen en die eerst veel later — in 1892 — er in slaagde zich door de vlucht te redden.¹⁾

De voornaamste wapenfeiten in Kordofan waren zeker de verovering van El-Obeid en Bara. Dapper verdedigden de beide steden zich en brachten den aanvallers groote verliezen toe maar door den honger gedreven, moesten zij zich ten slotte overgeven.

In Darfoer werd het Egyptisch gezag hoog gehonden door Slatin-pacha, een Oostenrijksch officier die na een vier-jarig verblijf in Soedan door Raouf-pacha (opvolger van Gordon als gouverneur-generaal van Soedan) in 1882 tot gouverneur-generaal van Darfoer was aangesteld. De order uit Khartum

¹⁾ Over zijne lotgevallen als gevangene van den Mahdi heeft pater Ohrwalder een merkwaardig boek geschreven dat voor de kennis der toestanden in het Soedansche rijk hoogst belangrijk is. De titel luidt: *Ten years in the Mahdi's Camp 1882-1892 from the original manuscripts of father Joseph Ohrwalder.* London, Sampson Low, Marston and Co.

verzonden om de garnizoenen van Darfoer te verzamelen en op Kharium torug te trekken, bereikte Slatin nimmer. Dapper streed hij echter tegen de horden, die hem en zijn klein legertje steeds nauwer en nauwer insloten.

Niet minder dan zeven en twintig gevechten werden door hem geleverd maar toen het leger van Hicks-pacha, dat tot ontzet oprukte, geheel verslagen was, was alle hoop verloren. De poging door Slatin aangewend om zijne troepen meer aan zich te binden door tot het Mohametisme over te gaan, werkte weinig uit en door talrijke desertiën verzwakt, moest Slatin zich overgeven. Het lot dat den vroegeren gouverneur van Darfoer thans beschoren was, was verschrikkelijk.

Nauwlettend bewaakt werd hij naar den Mahdi gevoerd en werd onder den naam van Abd-el-Kader in 1885 opgenomen in de lijfgarde van des Mahdi's opvolger, Abdullah. Den geheelen dag zittende aan de deur van zijn wreeden meester, heeft hij gedurende twaalf bange jaren, zijn leven ellendig zien voorbijgaan. Bijna twee jaren heeft hij in ketenen gezucht en eerst in 1895 is hij met behulp van Egyptische vrienden er in geslaagd uit Omdurman te ontsnappen. Zijn uitgebreide kennis van Soedan en het leven en drijven van de Mahdistische beweging benevens de treurige wederwaardigheden zijner gevangenschap heeft hij beschreven in een hoogst belangrijk werk »Feuer und Schwert in Sudan." In dit kort bestek kan ik niet anders doen dan hen, die eenig belang stellen in den verschrikkelijken strijd waarin Soedan in den vollen zin des woords te vuur en te zwaard verwoest is door een onbednijdend maar wreed despoot, aanbevelen het werk te lezen.

De volharding door Slatin in zijn moeilijk lot getoond, zijn onbuigzame wilskracht en zijn onuitputtelijk geduld kunnen slechts op een lijn gesteld worden met die van Stanley bij zijne tochten door Afrika's verschroeiende wildernissen of die van Nansen in de ijskoude poolzee.

Eene kleine uitweiding M.H. zij mij hier vergund.

Ieder onzer kent wellicht wat ik zal noemen: den strijd des levens. In dien strijd hebben wij oogenblikken waarin wij fier en krachtig voorwaarts treden, waarin ons levensideaal ons duidelijk

in heldere omtrekken voor den geest staat, waarin wij ons krachtig, opgewekt en sterk gevoelen en gerced zijn alle hinderpalen te overwinnen. Maar ook kennen wij oogenblikken waarin een sluier zich over onzen geest nitspreidt, waarin wij wankelend voorwaarts schrijden, waarin wij ons aarzelend afvragen, »waarom mij ingespannen, waartoe streven naar een zoo ver verwijderd doel?»

In zulke oogenblikken, waarin de twijfel ons neerdrukt en onze geestkracht kwijnt, moeten wij werken ter hand nemen als die van Stanley, Slatin of Nansen.

Dat zijn mannen, dat zijn karaktérs!

Geen strijd is hun te zwaar, geen poging is hun te veel, hun onbuigzame geest zegeviert over het moede en nitgeputte lichaam en ten slotte bereiken zij hun doel.

Geen twijfel, M.H. of gesterkt en krachtiger zullen wij na de lezing der daden van zulke helden-naturen opstaan, op nieuw zullen wij den strijd des levens aanbinden, en — ik twijfel er niet aan — ten laatste overwinnen.

Maar keeren wij tot de geschiedenis terug.

Met de kleine schaar van Slatin gingen de laatste spranken van Egyptisch overwicht in Kordofan verloren en het gezag van den Mahdi werd in die streken alom erkend.

Grenzend aan het gebied van de machtige vorsten van Wadai en Bagirmi werd Darfoer het tooneel van aanhoudende grensoorlogen en opstanden, waarbij roof- en moordzucht hunne triomphen vierden. Zulks was vooral het geval toen een sheik Abu Gamaizeh als anti-Mahdi optrad en zich tegen Abdullah's tirannieke overheersching kante. Een oogenblik deed het zich aanzien of de anti-Mahdi Soedan verlossen zoude van het zware juk, waaronder het gebukt ging, maar toen hij den 23en Februari 1889 na een kortstondige ziekte overleed, verliep de groote beweging. Thans nog zuchten de vroeger zoo dicht bevolkte landen van Darfoer en Kordofan onder het Mahdistisch gezag en wellicht zal de Khalif, na het verlies van Omdurman, in Darfoer het laatste bolwerk van zijn kwijnend gezag zoeken.

Equatoria.

In Equatoria, de provincie door Baker en Gordon veroverd en die zich van het Albert-Nianzameer tot ten N. van Lado uitstrekt, was sedert 1888 tot gouverneur aangesteld de gencesheer-verzamelaar-natuurkundige Emin-pacha.

Dat de provincie zich zoo lang aan het gezag van den Mahdi heeft weten te onttrekken, is daaraan toe te schrijven dat de Mahdi daarop nimmer een ernstigen aanval heeft gedaan.

De gemeenschap met het Noorden bleef bewaard tot 14 April 1883 toen het laatste stoomschip uit Lado naar Khartum vertrok. Vanaf dat tijdstip hadden in Equatoria aanhoudende opstanden plaats, die meestal uitgingen van de ontevreden Egyptische troepen. In de jaren volgende op 1883 trekken verschillende troepen van het eene garnizoen naar het andere, wordt veel geroofd en gevochten, terwijl Emin zijn gezag hoe langer hoe meer ziet verminderen.

De Noordelijke garnizoenen trekken ten slotte in Z.waartsche richting, terwijl verschillende plaatsen het gezag van den Mahdi erkennen, welke erkenning nog in omvang toenam toen de Mahdi daar eenige betrekkelijk zwakke troepen-afdeelingen heenzond.

Eerst in Februari 1886 ontving Emin via Zanzibar weder eenig bericht uit Egypte, waarbij hem door den voorzitter van den Egypt. ministerraad Nubar-pacha medegedeeld werd dat Egypte niet in staat was hem te hulp te komen maar dat hij gemachtigd werd alle stappen te doen, die hij wenschelijk zoude achten om de hem toevertrouwde provincie te verlaten.

Dit was echter gemakkelijker gezegd dan gedaan, vooral toen het bleek dat de troepen geen lust hadden den weg naar het Zuid-Oosten in te slaan. Voor hun beperkt begrip bestond slechts één weg naar Egypte en die liep Noordwaarts over Khartum. Aan den ondergang van het Egypt. gezag in Soedan wilden zij niet gelooven en zoo wordt het begrijpelijk dat Emin in Mei 1886 in zijn dagboek opteekent: »I shall remain here and hold together, as long as possible, the remnant of the last ten years. If help comes to me from any side, so much

the better; if not, at least I will fall on the field where my work has been accomplished."

De hulp waarvan hij sprak zou echter niet nitblijven. Brieven in 1887 via Uganda en Zanzibar naar Europa gezonden, hadden de publieke opinie -- vooral in Engeland wakker geschud -- en onder haar pressie werd "the Emin-pasha Relief Expedition" onder Mr. H. M. Stanley's leiding, ondernomen.

De expeditie verliet de monden van den Congo 18 Maart 1887.

Van hier werden eerst de 1300 mijlen, die haar van de Yam-buya scheidden afgelegd, waarna zij door tot op dat tijdstip geheel onbekende streken tusschen de Aruwimi en het Albertmeer trok. Het is hier de plaats niet om de geringe macht (389 man) te volgen in haar avontuurlijken tocht door het groote woud, de verschrikkelijke ontberingen te schetsen waaraan zij blootstond, de gemaakte ontdekkingen te vermelden of de gevechten te schetsen die zij leverde. ¹⁾ Genoeg zij het te vermelden dat de expeditie den 29en April 1888 het Albertmeer bereikte en dat daar de ontmoeting tusschen Stanley, Emin en diens metgezel kapitein Casati, plaats had. Toch zouden er nog vele maanden voorbijgaan eer Emin genegen bleek, Stanley te vergezellen naar de kust van Zanzibar. Hetzij de troepen weigerachtig bleven, hetzij Emin zelf een lijdelijken tegenstand bood, zooveel is zeker dat de tocht naar de kust eerst den 10en April 1889 aanving. Eerst tegen het einde van het jaar werd de kust bereikt en Emin-pacha met de overige Egyptenaren naar Caïro gedirigeerd.

De tocht van Stanley kan niet anders dan in hooge mate onze bewondering wekken.

Met een troepje van een 400 man een nagenoeg onbekend werelddeel van het Westen naar het Oosten over een lengte van een 6000 mijlen door te trekken, is eenig in de geschiedenis der beschaving!

Na Stanley's terugkomst zijn van Equatoria slechts vage geruchten tot ons gekomen.

1) Hun, die van Emin's wedervaren en zijne redding door den koenen Stanley, meer wenschen te lezen, wordt het werk van Stanley „In darkest Africa" warm aanbevolen.

Waarschijnlijk is de provincie teruggekeerd tot den toestand van beschavingloosheid, waarin zij voor Gordons komst verkeerde. En die toestand zal wel blijven bestaan tot een Europeesche mogendheid een daadwerkelijk protectoraat over die landstreken aanvaardt. Welke mogendheid het meeste kans heeft dat protectoraat uittecoefenen, zal straks blijken.

Roode-Zeekust en Kassala.

De strijd in het gebied tusschen de Roode Zee en den Nijl na 1881 gevoerd, is zeker wel het meest ingewikkeld, aangezien aan dien strijd, behalve door Engeland—Egypte en den Mahdi achtereenvolgens door Italië en Abyssinië werd deelgenomen.

In naam behoorde de gheele Roode-Zeekust aan Egypte, maar feitelijk lagen er slechts Egyptische garnizoenen in Suakim, Sinkat, Tokar en Massaua. ¹⁾

Terwijl nu Hicks-pacha wiens ongelukkige krijgstoicht ik n straks schetste, zijn ondergang tegemoet ging, zond de Mahdi een zijner beste onderbevelhebbers, den onbedwingbaren Osman-digna naar Oost-Soedan om daar zijne vanen te planten. Als oud-slavenhaalter volkomen met dat gedeelte van het nitgestrekte gebied bekend, was Osman-digna een gevaarlijk tegenstander en heel wat strijd heeft het gekost dien onvermoeiden aanvoerder terug te dringen.

Ongeveer Juli 1883 kwam Osman met een macht in de nabijheid van Snakim, zond van daar eenige troepen naar Kassala om die plaats te vermeesteren en behaalde verscheidene voordeelen, waardoor hij er in slaagde alle gemeenschap tusschen de Egyptische garnizoenen onderling, te verbreken. Aangezien nu de groote karavaan-weg Berber-Suakim daadwerkelijk in handen van Osman-digna was, werd door Engeland-Egypte besloten die groote verkeersader weder te vermeesteren. Die taak werd aan de Egyptische troepen opgedragen maar faalde jammerlijk.

In December 1883 vertrok Baker-pacha, aanvoerder der expeditie met drie bataljons en 500 man Cavalerie naar Snakim en rukte o. a. tot ontzet van Tokar den 4en Februari 1884

1) Zie bijlage.

uit Suakim op met 3700 man. Bij El-Teb overvallen, trachtte Baker carré te doen formeeren, maar die beweging kon niet tijdig genoeg worden uitgevoerd. Van alle zijden aangevallen ontstond een verschrikkelijke verwarring die in niet geringe mate verhoogd werd door de alom vluchtende kameelen en muilezels. De Egyptische troepen leden een geweldige nederlaag en Baker mocht zich nog gelukkig achten ongeveer 1400 man in Suakim terug te voeren; 6 stukken geschut, 3000 geweren en een half millioen patronen vielen den overwinnaars in handen. Sinkat verdedigde zich intusschen dapper, maar toen alle voedsel tot zelfs de schors der palmbomen verteerd was en ontzet uitbleef, trachtten de verdedigers — na de stukken vernageld te hebben — zich door den vijand heen te slaan, maar vielen tot den laatsten man (8 Febr. 1884). Twee dagen later werd in Londen een kabinets-raad gehouden waarin besloten werd te trachten, ten minste het garnizoen van Tokar te ontzetten.

Een nieuwe Engelsche expeditie van 4000 man — thans onder generaal Sir Gerald Graham — verliet den 27en Februari Suakim en reeds twee dagen later had een treffen plaats bij El-Teb, waar een 6000tal Mahdisten zich te vergeefs te pletter liepen op de onwrikbaar staande Engelsche carrés. Hun heldenmoed kwam den Mahdisten duur te staan, want een 1500tal beet in het zand. Tokar werd nu bereikt, maar het bleek dat tusschen belegeraars en belegerden een soort compromis was gesloten, zoodat zij te samen het fort bezet hielden. Een 600tal mannen, vrouwen en kinderen werd echter naar Caïro teruggevoerd.

Den 13en Maart had bij Tamaï een nieuw gevecht tusschen de troepen van generaal Graham en een 12000 Mahdisten plaats, maar ook hier zegevierde de Europeesche krijgskunde en de Gartner mitrailleuses over den dolzinnigen moed der fanatieke horden. Na deze overwinning, waarbij Osman een 2000tal zijner volgelingen verloor, werd er een oogenblik over gedacht om te trachten over Suakim op Berber te rukken en vandaar tot ontzet van Khartoum op te trekken, maar dit plan werd, met het oog op de groote bezwaren die er aan verbonden

waren, eerst uitgesteld en in Juni, nadat Berber in 's vijands handen gevallen was (26 Mei), geheel losgelaten.

Vele vruchten plukte men niet van de behaalde overwinnin- gen, want Suakim, waar de verdediging thans aan het 1ste Egyptische bataljon en Engelsche matrozen was opgedragen, werd steeds belegerd, al bleven de aanvallers buiten het bereik van het geschutvuur.

Intusschen trachtte Engeland alsnog de Egyptische bezettin- gen van Gera, Amadib, Kassala en Galabat te redden. Daartoe sloot het door bemiddeling van den admiraal Hewett den 3en Juni 1884 te Adua een verdrag met keizer Johannes van Abyssinië, waarbij de keizer zich verbond de genoemde steden te ontzetten, mits de z.g. Bogoslanden met de stad Keren (vroeger Abyssinisch gebied, maar in 1874 door Egypte ver- overd) hem werden afgestaan en hem tevens 10000 geweren en 300000 dollar werden verstrekt.

Abyssinië doet tegenwoordig te veel van zich spreken, dan dat ik aan dat land niet enkele woorden zoude wijden.

Abyssinië (Afrikaansch Zwitserland), waarvan de grenzen niet juist zijn af te bakenen, breidt zich in het algemeen uit tus- schen 8° en 16° N.B. en 36° en 41° O.L.

Het karakter van het land is een uitgestrekt bergplateau, dat met verschillende terrassen afdaalt naar de zijrivieren van den Nijl of het kustgebied van de Rode Zee.

Ofschoon Abyssinië vóór de vestiging der Italianen te Mas- saua op sommige kaarten geschetst werd als zich uitbreidende tot de Rode Zee, is zulks eene dwaling. Wel heeft Abyssinië steeds gehaakt naar het bezit van een kustplaats, zijn doel bereikt heeft het echter nimmer.

Den 5en Februari 1855 was een zekeron Kassa te Axum (de heilige stad) tot Negus Negest (Koning der Koningen) van Abyssinië gekroond, onder den naam van Theodorus I. Zijn onbegrensde cerzucht deed hem in 1862 een hoogst onberaden stap wagen. In dat jaar toch nam hij den Franschen Consul Lejean en een jaar later den Engelschen Consul Cameron ge- vangen, en gaf geen gehoor aan de verzoeken der Europeesche regeeringen, om hunne onderdanen los te laten. Gesteund door

de publieke opinie rustte Engeland eene expeditie uit die onder Lord Napier de bevrijding der gevangenen zoude gaan eischen. In December 1867 zette de expeditie in de Tadschura-bocht aan de Roodde Zee voet aan wal en drong na het overwinnen van talrijke hinderpalen tot in het hart van Abyssinië door. Van zijne troepen — die hij door groote wreedheid van zich vervreemd had — voor het grootste deel verlaten, trok Theodoros zich met eukele getrouwen in de bergvesting Magdala terug waar hij zich 13 April 1868 een kogel door het hoofd joeg. De gevangenen werden bevrijd en de Engelschen trokken zich — wel eenigszins tegen hunne gewoonte in — uit het veroverde gebied terug.

Na een hevigen strijd tusschen verschillende pretendenten slaagde de vorst van Tigré er in zich als keizer Johannes te Axum te doen kronen. Hij was het die in 1875 — 1876 door de Egyptenaren werd aangevallen (bladz. 20) waarbij laatstgenoemden jammerlijk verslagen werden en met hem werd door Engeland het bovengenoemde Hewett-verdrag den 3en Juni 1884 gesloten. Dadelijk na het sluiten van dit verdrag werd Keren en de Bogoslanden door keizer Johannes bezet maar met het ontzet der Egyptische garnizoenen werd al zeer weinig haast gemaakt, want eerst in Januari 1885 rukte een Abyssinische macht in de richting van Galabat en slaagde er in de garnizoenen van Galabat, Senbit, Gera en Amadib te ontzetten. Maar de hoofdzaak was Kassala te redden en juist daarvoor deed keizer Johannes weinig moeite, ofschoon hem 10.000 geweren beloofd waren, indien hij slaagde. Kassala verdedigde zich dapper en doorleefde alle narigheden van een langdurig beleg. Den 30en Juli 1885 gaf de stad, ten einde

1) Zie over de Eng. expeditie: „Record of the expedition to Abyssinia compiled by order of the Secretary of State for war; war office, 1870: London.” Aan de expeditie werd o. a. deelgenomen door twee Nederlandse officieren, de Luitenants Schoemaker en Buys; de eerste is sedert dien tijd overleden, de laatste voert thans als Luitenant-Kolonel het bevel over het 1-te bataljon Grenadiers.

Na alloop der expeditie verkreeg Lord Napier den titel „Lord Napier of Magdala”, even als thans aan Generaal Kitchener den titel verleend is: „Lord Kitchener of Khartoum.”

raad, zich over, na een beleg van ongeveer twee jaar. De Abyssinische hulp kwam te laat, maar bracht toch den Mahdisten een nederlaag. De Abyssinische leger-aanvoerder Ras-Alula was den 15en September opgerukt met ongeveer 10.000 man en stootte den 23en van die maand op het leger van Osman-digna; bij Kuffit volgde een gevecht, dat voor Osman zeer nadeelig afliep en waar hij een 3000 volgelingen verloor.

In plaats van toen naar Kassala door te trekken, keerde Ras-Alula naar het binnenland van Abyssinië terug, beweerende dat de hevige regens hem beletten verder voort te rukken.

Osman-digna was niet gelukkig in zijne ondernemingen en kort voor zijn nederlaag bij Kuffit had een tweede Engelsche expeditie naar Suakim hem groote verliezen toegebracht. In Februari 1885 was besloten een Engelsche macht via Suakim naar Berber te zenden ten einde aldaar de hand te reiken aan een Britsche macht, die langs den Nijl zou oprukken (zie blz. 41) maar toen het niet mogelijk bleek Berber vóór het najaar te nemen, bleef de Engelsche expeditie in de nabijheid van Suakim en streed daar menigen heftigen strijd met de volgelingen van Osman. Ten slotte verliepen Osman's troepen en bleef hij slechts aan het hoofd van een 1000tal volgelingen. Het optreden van Osman doet ons denken aan dat van Tockoe Oemar in Atjeh, die telkens verslagen, weder telkens nieuwe volgelingen weet te verzamelen, want spoedig trok de onbuigzame Osman weder te velde en verontrustte Suakim.

Reeds den 17en Mei verliet de Engelsche expeditie — waarbij een Indisch contingent gevoegd was — de boorden van de Roode Zee, Suakim aan zich zelf overlatende.

Aan die oevers van de Roode Zee had intusschen een belangrijke verandering plaats gegrepen. Daar was de havenplaats Massana den 3en Februari 1885 door den Italiaanschen Vice-Admiraal Caimi plotseling bezet en het Egyptische garnizoen uitgenoodigd de stad te verlaten. Door Turkije en Egypte werd deze handeling met recht beschouwd als een inval op bevriend gebied en weldra was de Italiaansche regeering in het bezit van een protest door beide Staten ingediend tegen het geweldadig optreden van Caimi. Italië, sterk door den steun van

Engeland nam echter van die protesten geen notitie en toen de overige mogendheden zich bij het voldongen feit nederlegden, werd van verdere protesten niet meer vernomen.

Wat Italië tot dezen stap dreef?

De zucht om zich als groote mogendheid te doen gelden, een ridderlijk streven om als kampioen der beschaving op te treden, besprekingen met de Engelsche Regeering gehouden tot ontzetting van Khartum en Kassala en geheel strookende met de zucht van Italië om zijn koloniaal bezit uit te breiden, hebben Italië verleid tot den eersten onberaden stap, die leiden zou tot de catastrofe van Adua, dat voor de Italiaansche troepen een Afrikaansch Sedan werd.

Het valt dan ook niet te ontkennen dat Italië met de bezetting van Massana hoog spel speelde. Zoowel de Negus-Negest van Abyssinië als de Mahdi zagen verlangend uit naar het bezit van Massana en beiden wachtten slechts op eene gelegenheid om zich van die belangrijke havenplaats meester te maken. Zoo moest Italië front maken naar twee tegenstanders, die beiden over een talrijk en door voortdurenden strijd geoefend en krijgshaftig leger beschikten.

Hierbij kwam de fout om zich reeds dadelijk van zooveel mogelijk grondgebied meester te maken, terwijl de troepen veel te gering in aantal waren om zooveel gebied te verdedigen.

In dit gedeelte van Afrika zien wij dan ook weldra de drie tegenstanders, Italië, de Mahdisten en Abyssinië in heftigen strijd gewikkeld. Aanvankelijk werd het pleit tusschen Abyssinië en den Mahdi beslecht. Na een schitterende zegepraal der Mahdisten bij Debra-Sin viel Gondar de hoofdstad van Abyssinië in hunne handen. De stad werd geplunderd en verbrand en met een ongelooflijken buit beladen en met duizenden slaven trok Abu-Anga, de Mahdistische bevelhebber naar Galabat terug. Keizer Johannes besloot nu een schitterende wraak te nemen, verzamelde een leger dat gezegd wordt 100.000 strijders te hebben geteld en rukte naar Galabat waar het grootste gevecht ontbrandde, dat ooit door de Mahdisten geleverd werd. Reeds waren de Abyssiniërs overwinnaars toen een verdwaalde kogel keizer Johannes trof.

Een paniek maakte zich van zijn leger meester en overijld trok het naar Abyssinië terug.

In den avond van dien dag (9 Maart 1889) stierf Keizer Johannes. Zijn lijk werd door zijn volgelingen gebalsemd en medegevoerd, maar de Mahdisten, gebruik makende van de algemeene verwarring, volgden de Abyssiniërs en vernietigden den volgenden dag de geheele achterhoede van het terugtrekkende leger bij Matamna. Het kamp viel in hunne handen en tevens het lijk van Keizer Johannes. Het hoofd werd afgeslagen en den Khalif toegezonden, die het op een staak in Omdurman ten toon stelde. Abyssinië werd nu het tooneel van een strijd tusschen de verschillende kroonpretendenten totdat Menelik van Shoa ¹⁾, gesteund door Italië, er in slaagde zich tot Keizer van Abyssinië te doen erkennen. Den 29en September 1889 sloot de vorst met Italië het beruchte verdrag van Utschalli ²⁾ dat, ofschoon voor de eeuwigheid gesloten, reeds een jaar later de aanleiding werd tot een verwoeden strijd.

Het toppunt zijner macht bereikte Italië in 1894, toen het o. a. den 15en April een verdrag sloot met Engeland, waarbij het gerechtigd werd Kassala te veroveren en in bezit te houden, tot tijd en wijle dat Egypte zelf weder machtig genoeg zoude zijn, bezetting in die stad te brengen. Italië maakte van die verkregen vergunning onmiddellijk gebruik, en een legertje van 2600 man, onder de generaals Baratieri en Arimondi, nam den 13den Juli 1894, na een scherp gevecht met de Mahdisten, de stad in.

Langen tijd bleef zij in 't bezit van Italië, maar toen dit land door de geweldige nederlaag bij Adua op 1 Maart 1896 ³⁾ ten opzichte van het overwicht in N.-O. Afrika in een ondergeschikte positie geraakte, deden Engeland--Egypte hunne

¹⁾ Abyssinië bestaat uit drie landschappen: Shoa in het Zuiden; Amhara in het midden en Godjam in het Noorden.

²⁾ Zie bijlage V.

³⁾ Vergelijk hierbij: Vereeniging t. b. v. d. Krijgsw., Vertalingen en Overdrukken; derde Serie. II. De Italiaansch-Abessynische oorlog in 1895--96.

rechten weder gelden en namen den 25en December 1897 de stad weder over.

De vernietiging van een welgeorganiseerde Europeesche macht van nagenoeg 30000 man door de half ontwikkelde en woeste horden van Keizer Menelik, deed Abyssinië in niet geringe mate in aanzien stijgen, en sedert den slag bij Adua zijn wij er getuigen van hoe verschillende Europeesche mogendheden en meer bepaaldelijk Frankrijk, Engeland en Rusland, als het ware hun hof maken aan Keizer Menelik, wiens residentie thans het tooneel is geworden van de politieke kuiperijen der verschillende gezantschappen. ¹⁾

Dank zij de slimheid van Menelik, heeft echter tot nu toe geen der Europeesche mogendheden belangrijke diplomatieke voordeelen behaald.

De strijd tusschen Abyssinië en het rijk van den Khalif is doodgebloed en ofschoon in naam in oorlog, hebben er in de laatste jaren geene vijandelijkheden tusschen de beide rijken plaats gehad.

Keeren wij thans tot Osman-digna en zijn strijd bij Suakim terug.

Suakim werd steeds meer of min belegerd, maar dank zij de gemeenschap met de zee, ondervond het van de vijandelijkheden niet te veel overlast.

Maar buiten de wallen waren de Mahdisten baas en maakten ieder en alles gevangen wat trachtte de stad binnen te komen of te verlaten.

In de eerste maanden van 1888 werd echter de toestand in Suakim recht onaangenaam.

De Mahdisten nestelden zich in de onmiddellijke nabijheid van de stad en legden loopgraven aan, waaruit zij den geheelen nacht een wild vuur op de stad onderhielden.

In verband hiermede werd het garnizoen van Suakim versterkt met het 4e Egyptische bataljon infanterie uit Cairo, zoodat daar thans 4 Egyptische bataljons te samen waren (Nos 2, 3, 4 en 11.) Den 2en November kwam Generaal Grenfell met nieuwe

²⁾ Zie bijlage III.

versterkingen in de bedreigde stad aan en zag den toestand vrij donker in; viel toch Suakim in de handen van den Khalif, dan kon die stad als operatie-basis tegen het Egyptisch Oost-front van overwegend belang worden. Generaal Grenfell — na verkenning van de vijandelijke liniën — vroeg nog meerdere versterkingen om de belegeraars te verdrijven, en zoo kwamen in December nog twee Egyptische bataljons (Nos 9 en 10) en een Engelsch bataljon (2e bataljon Regt. King's-Own Scottish Borderers) te Suakim aan, zoodat daar toen ongeveer 5000 man (750 Engelschen, 2000 Egyptenaren en 2000 Soedancezen) troepen aanwezig waren.

Den 20en December 1888 deed Grenfell met deze troepenmacht een uitval, veroverde alle stellingen en loopgraven en joeg den vijand naar alle zijden op de vlucht.

Suakim was ontzet en alle omwonende stammen — van den druk der mahdisten bevrijd — erkenden het Egyptisch oppergezag.

In Januari '89 trokken de troepen, die aan deze expeditie hadden deelgenomen naar hunne garnizoenen terug en in de zoolang bedreigde stad heerschte thans een toestand van rust en vertrouwen als in jaren niet was gekend. De Mahdisten hielden echter Tokar bezet en maakten van die plaats hun voornaamste operatie-basis in Oost-Soedan.

Eerst twee jaren later, toen het mahdistisch overwicht zich aan de kust niet meer zoo sterk deed gevoelen, werd een poging gedaan om Tokar te heroveren. Aan die expeditie werd slechts door Egyptische troepen (4^e, 11^e en 12^e Batn.) deelgenomen.

De troepen verlieten Trinkitat den 16en Februari 1891.

Den 19en werd Tokar, dat half in puin lag en waar hoe genaamd geen verdedigingswerken waren aangelegd, bereikt. Pas waren de troepen daar aangekomen of op de bekende onstuimige wijze werden zij aangevallen. De Egyptische troepen streden dapper en dreven, na vrij belangrijke verliezen te hebben geleden, de aanvallers terug. Osman vluchtte door slechts weinige zijner aanhangers vergezeld. De meeste strijders wierpen hunne wapenen weg en vroegen aman (vergiftenis), waar-

bij bleek dat zij voor het grootste deel tot den krijgsdienst geprest waren door den woesten Osman-digna, die ieder liet dooden die niet goed- of kwaadshiks zijne banieren wilde volgen. Op den dag dat de overwinnaars Tokar binnentrokken, was het juist zeven jaren geleden dat de stad in Mahdistische handen gevallen was.

Een algemeene verandering ten gunste van Egypte had thans in de kustlanden van de Roode Zee plaats en alle stammen betuigden hun ingenomenheid met de vernietiging van Osman's macht.

Een zeer gevoelige slag was hiermede den Mahdisten gebracht, want hun uitgebreide slavenhandel naar de kust en de groote vruchtbaarheid van de geheele streek maakte het Tokar-gebied tot een der rijkste bronnen van inkomsten voor het Soedaneesche rijk.

Sedert de verovering van Tokar is het kustgebied door de Mahdisten niet meer verontrust en het wanbeheer van Osman heeft plaats gemaakt voor een rechtvaardig en goed bestuur dat zich tot taak stelt de zwaar geteisterde provincie tot vroegeren bloei terug te brengen.

Thans — nu de weg naar Berber weer geopend is, begint de handel weer op te leven en over eenige jaren zullen de karavanen, beladen met gom, struisvogelveeren, ivoor enz. via Berber weder — als van ouds — Suakim bereiken.

Nijl-boorden.

Na U, M. H. den loop der gebeurtenissen aan de grenzen van Egypte en Soedan te hebben geschetst, rest mij de taak de oorlogshandelingen na te gaan die zich na den val van Khartum ten Zuiden van de delta aan de boorden van den Nijl afspeelden.

Na den val en de plundering van Khartum had de Mahdi den zetel van het bestuur naar Omdurman over gebracht en daar nam hij — echter verborgen voor de profane blikken zijner volgelingen — de levenswijze aan van een Oostersch vorst.

Lang genoot hij niet van zijn losbandig leven want reeds na weinige maanden werd hij het slachtoffer eener vrouw uit

Khartum die na den dood van al haar familieleden in den harem van den Mahdi was opgenomen.

Den 14en Juni 1885 gaf zij hem een dosis vergif in en den 22en dier maand overleed de Mahdi na een verschrikkelijk lijden.

Nog voor zijn dood had hij den Emir-Abdullah et Faashi als zijn opvolger aangewezen.

Deze woeste emir aanvaarde het gezag en heerschte geheel als Afrikaansch despoot, die, het recht met voeten tredende onbeperkt beschikt over het leven en de goederen zijner onderdanen.

Zijn eerste regeeringsdaad was een monumentalen koepel boven het graf van den Mahdi te doen bouwen en de reiziger die thans Khartum nadert, ziet reeds van verre het hooge koepeldak van dit grootsche gebouw zich welven boven de huizen en tokuls ¹⁾ van Omdurman.

Intusschen besloten de Engelschen tegen den raad van Lord Wolseley ²⁾ in — de provincie Dongola geheel prijs te geven: de beide colonnes die naar Khartum waren opgerukt trokken terug en in Juli 1885 zien wij de Engelsche troepen onder den naam van Frontier Field force gekantonneerd in Assnan en Wadi-Halfa met vooruitgeschoven positie te Kosheh, ongeveer 50 K.M. ten Z. van het uiteinde van den aangelegden spoorweg Wadi—Halfa—Akasheh. ³⁾

De Mahdisten zaten echter niet stil en weldra bleek, dat de Khalif Abdullah zich voorstelde een inval in Egypte te bewerkstelligen. Zijn beste aanvoerder, Wad er Nejumi zou die taak volvoeren. Een volksverhuizing in Noordelijke richting ving nu aan en reeds in November bereikte de voorhoede der Mahdisten Berber.

1) Tokuls zijn ronde stroohutten met leem besmeerd en van boven conisch toeloopend. De grafkoepel is thans door de Engelschen vernield.

2) Den 16en April 1885 waarschuwde Lord Wolseley het Britsche Gouvernement, dat, indien Dongola verlaten werd, een aanhoudende grensoorlog daarvan het gevolg zou zijn, die niterst kostbaar zou zijn en ten slotte zoude dwingen tot een nieuwe expeditie.

3) Teekenend is het feit dat de spoorwegen in Egypte dezelfde spoorwijdte hebben als in de Kaap-Kolonie.

Vandaar begon hunne werkzaamheid zich in December bij de voorposten te doen gevoelen en bij de putten van Ambikol, bij Ferkeh, Ginnis en Kosheh hadden verschillende ontmoetingen plaats; het fort bij laatstgenoemd dorp werd zelfs geheel ingesloten. Die toestand was niet houdbaar en een nieuwe expeditie werd noodzakelijk.

Weder trekken Engelsche troepen Zuidwaarts. Twee brigades worden geformeerd onder Generaal Butler en Kolonel Huyshe. De eerste brigade bestaat o. a. uit :

een bataljon Berkshire infanterie,
 » » West-Kent »
 » » Durham »

de tweede uit :

een bataljon Cameron Highlanders,
 » » Yorkshire infanterie,
 detachementen van het 1e en 9e bataljon Egypt. infant. 1)

Met deze macht, waarbij artillerie en cavalerie was ingedeeld, viel Generaal Grenfell de Mahdisten den 30en December 1885 bij Ginnis — een versterkt dorp aan den rechter Nijloever — aan en bracht hen een gevoelige nederlaag toe. Daar de Engelschen echter hunne tegenstanders niet vervolgden, maar integendeel terugtrokken, bleef de toestand aan de Nijloevers vrijwel onveranderd. Alle voorposten ten Z. van Wadi-Halfa werden verlaten en de bij Kosheh, Akasheh en Mokrakeh gebouwde forten opgeofferd. Wadi-Halfa werd door Egyptische, Assnan door Engelsche troepen bezet. In Mei 1886 waren deze nieuwe positiën ingenomen en begon weder een reeks voorposten-gevechten, waarin de Egyptische troepen, onder leiding van Engelsche officieren, een uitmuntende oefenschool doormaakten.

De Khalif verloor zijn oogmerk, de verovering van Egypte, niet uit het oog, maar allerlei omstandigheden en krijgstochten beletten hem het uit te voeren.

Eerst in Juni 1889 werd aan de beweging in N. richting weder kracht bijgezet en Nejumi, geprikkeld door de verwijten

1) Zie bijlage II.

van den Khalif, zwoer dat hij thans Egypte zou veroveren. In Juni stond zijn macht (4000 man, 300 paarden, 550 kameelen, 3000 ezels, 8 bergstukken en 2 machine-kanonnen) bij Sarras, terwijl van alle zijden bevriende stammen zijn macht kwamen versterken. Hoe Nejumi aan de mogelijkheid van een inval in Egypte kon denken, terwijl zijne vijanden den Nijl bezet hielden en hij dus genoodzaakt zou worden door de woestijnen te trekken, alwaar hij spoedig gebrek aan water zou hebben, is onbegrijpelijk. Intusschen beseftte men in Egypte, dat thans een ernstige inval te wachten stond en verschillende troepen werden Zuidwaarts verplaatst; tevens werd een vliegend legertje samengesteld van \pm 1900 man en waarvan de hoofdbestanddeelen werden gevormd door het 9e, 10e en 13e bataljon Socdaneezen. In vier groote hoopen, waarbij vrouwen en kinderen zich aansloten, trok Nejumi's macht, tot \pm 13000 hoofden aangegroeid, Noordwaarts.

Iets ten Zuiden van Halfa, bij het dorpje Argin, trachtten de Mahdisten den 2en Juli den Nijl te bereiken, maar werden door Kolonel Wodehouse's vliegend legertje, dat den Mahdisten een verlies van 900 dooden en 500 gevangenen toebracht, hierin belet. Deze jammerlijk mislukte aanval bracht echter geen wijziging in Nejumi's plannen. Door gloeiende redevoevingen prikkelde hij zijne volgelingen en den 6en verlaat hij de hoogten bij Argin en trekt weder Noordwaarts. Trenrig is het bij zijn troepenmacht gesteld; water en voedsel beginnen te ontbreken en de kanonneerbooten op den Nijl en de opdringende Egyptische troepen brengen hem groote verliezen toe. Nejumi's volgelingen slinken dan ook bij den dag, maar nog wordt dagelijks terrein gewonnen in Noordwaartsche richting. De Engelschen en Egyptenaren wachtten nog om een beslissenden slag te slaan, ook omdat zij zich maar geen juist denkbeeld konden vormen over het ware aantal strijders, dat Nejumi met zich voerde. Nejumi's tocht is slechts te vergelijken met dien van den Engelschen Generaal Hicks, welke ik straks behandelde. Zijn fanatieke natuur bracht Nejumi er toe den strijd te verkieszen boven een terugtocht, al was hij overtuigd dat allen in dien strijd zouden vallen. Telkeus kwamen meer Engelsche troepen

te Assnan aan en werden van daar in Zuidelijke richting gedirigeerd.

Den 18en Juli bezet het 2e Egypt. bataljon Toski en snijdt den Mahdisten den pas af.

Den 3en Augustus rukt Nejumi, wiens macht nog slechts hoogstens 3300 strijders met 600 geweren telt, in de richting van Toski op maar buigt, toen hij hier tegengehouden wordt, Noord-Oostwaarts af. Maar hier vindt hij Kolonel Kitchener, die hem tegenhoudt. Zoo wordt Nejumi tot het gevecht gedwongen, waarvan de uitslag niet twijfelachtig is. De Mahdisten worden geslagen, vervolgd en vernietigd. De laatste verdedigers vielen om het lijk van Nejumi, die door een granaatsplinter doodelijk getroffen, nederligt. 4000 gevangenen, 147 vaandels en een groote buit vielen den overwinnaars in handen.

De Egyptenaren — want het gevecht bij Toski werd slechts door Egyptische troepen gevoerd — verloren slechts 25 dooden en 140 gewonden.

De nederlaag bij Toski bracht den Mahdisten een geweldigen slag toe. Sedert jaren had de Khalif zich de verovering van Egypte gedroomd, met groot vertoon was de expeditie aangekondigd en thans kwamen slechts enkele vluchtelingen te Omdurman terug die den Khalif den ondergang der expeditie en den dood van zijn besten legeraanvoerder meldden.

De Engelsch-Egyptische troepen trokken naar hunne garnizoenen terug en een ongekende rust heerschte sedert dat oogenblik aan de boorden van den Nijl. Het uiterste punt nu door de Mahdisten bezet, was Suarda, ongeveer 130 mijlen ten Z. van Wadi-Halfa.

De Khalif liet zijn veroveringsplannen varen en Engeland arbeidde aan de bevestiging en verbetering der Egyptische toestanden. Zoo bleef alles aan de grenzen; de Nubische woestijn scheidde wederom de beide tegenstanders. Niets deed een heropening der vijandelijkheden voorzien toen den 14en Maart 1896 te Cairo de telegrafische lastgeving werd ontvangen een expeditie af te zenden ter verovering van Dongola.

Deze expeditie, die tegen het advies van den vertegenwoordiger van het Engelsche gouvernement in Egypte, lord Cromer,

en zonder voorkennis of goedkeuring van den Khedive door het Engelsche ministerie gelast werd, wekte in Europa algemeene verbazing. Wel gaf lord Salisbury te kennen dat de expeditie slechts ondernomen werd om Italië, dat na zijn nederlaag bij Adua, ten opzichte van Kassala in een benarde positie was gekomen, de hulpvaardige hand te bieden, door de aandacht der Mahdisten van Kassala naar den Nijl af te leiden, maar de redenen voor de expeditie lagen waarschijnlijk dieper en noch overdreven menschenliefde noch vrees voor een inval der Mahdisten gaven aanleiding tot het gelasten der verovering van de vroeger verloren provincie Dongola.

Waarschijnlijk was het Eng. ministerie bevreesd dat de kwestie der ontruiming van Egypte weder op het tapijt zou worden gebracht; een voorgewend gevaar van den kant des Khalifs kon dan weer goede diensten bewijzen om de zaak op de lange baan te schuiven. En zeker zullen de expeditiën die van uit Europa langs verschillende wegen in de richting der Nijlbronnen door verschillende Europeesche mogendheden werden afgezonden, aan het besluit niet vreemd geweest zijn. ¹⁾

De indirecte hulp aan Italië zoude er bovendien toe bijdragen om de goede verstandhouding met het drievoudig verbond (Duitschland, Oostenrijk, Italië) die in den laatsten tijd te wenschen overliet, te herstellen.

Als uiterste grenspost deugde Dongola, ten Z. van de Nubische woestijn zeker niet en het was te voorzien dat de Engelsch-Egyptische macht aldaar, aan aanhoudende aanvallen zoude blootstaan, tenzij ook de landen ten Z. van Dongola en met name die om Khartum en Omdurman veroverd werden. Het belang van Egypte werd bij deze expeditie in 't geheel niet geraadpleegd; ja Lord Salisbury wilde de expeditie zelfs doen bekostigen door het ten bate van Egyptische fondsenhouders in 1888 opgerichte Algemeene Reservefonds. Dit fonds was echter allerminst bestemd om oorlogen te bekostigen en toen Engeland voorstelde er voorloopig 500.000 pond uit te lichten, verzette Frankrijk zich heftig hiertegen.

¹⁾ Zie bijlage IV.

Ten slotte kwam deze zaak voor de gemengde Rechtbank in Cairo, die de Engelsche Regeering in 't ongelijk stelde. Het meesterstuk van de Britsche politiek, den veldtocht door Egypte te doen betalen was hiermede mislukt, maar intusschen was de expeditie reeds in vollen gang. Geheel belangloos? bood Engeland thans aan de Egyptische regeering een som van 800.000 pond aan tegen een rente van $2\frac{1}{2}$ procent en dankbaar? werd dit aanbod door den Khedive aanvaard.

De Engelsche bladen riepen om strijd dat Egypte thans zijn waren vriend kon kennen, maar zij vergaten te vermelden dat die ware vriend hen buiten hun voorkennis deze nieuwe expeditie had opgedrongen.

De expeditiën van 1897 en 1898 hebben natuurlijk veel meer gekost dan 800.000 pond en later zal moeten blijken van waar de foudsen gekomen zijn om de uitgaven voor deze kostbare veldtochten te bestrijden.

In Maart 1896 werd het Egypt. leger met 2 bataljons inf. (Nos. 15 en 16) en een spoorweg-bataljon versterkt.

Het Engelsche bezettingsleger telde toen ongeveer 5000 man verdeeld als volgt: 3 bataljons infanterie, 1 regiment cavalerie, ¹⁾ 1 veldbatterij, 1 vesting-batterij enz.

Terwijl de Egyptische troepen zich Z.waarts concentreerden, werd een Indische brigade samengesteld van ongeveer 2500 man om de garnizoenen aan de Roode Zee te betrekken, die anders van troepen ontbloot zouden zijn. ²⁾

De macht, die de Khalif tegenover de Engelsch-Egyptische troepen kon stellen, kan op 90.000 man begroot worden waaronder 34.000 geweerdragenden en 6600 ruiters. Deze troepen waren echter over het geheele rijk verdeeld en in de Noordelijke plaatsen kon men de sterkte der garnizoenen schatten als volgt:

¹⁾ 1e Batn. Regt. Gloucestershire, 1e Batn. Regt. North-Straffordshire, 2e Batn. Regt. Connaught Rangers, 2e Regt. Dragonders.

²⁾ 26e en 35e Regt. Bengaalsche infanterie, 1e Regt. lanciers van Bombay, één bergbatterij, één Maxim-batterij, een compagn. genietroepen, de ambulancen N°. 32 en 34.

De kosten der Indische brigade worden door Engelsch-Indië gedragen, op grond van de bepaling dat de Koloniën hebben bij te dragen in de kosten der expeditiën, welke het moederland in 't algemeen belang onderneemt.

	geweren	sabels	lansen	vuurmonden			
Suarda	250	—	100	—	1000	—	—
Dongola	2400	—	500	—	5000	—	8
Abu-Hammed	400	—	100	—	700	—	4
Berber	1600	—	500	—	1300	—	6
Adarama	450	—	350	—	1000	—	—
Totaal	5100	—	1550	—	9000	—	18

Met groote haast werden de voorbereidselen voor de Eng.-Egypt. expeditie getroffen. En die waren niet gering. Over 1500 K.M. (van Caïro tot Suarda) moest de geregelde aanvoer van de verschillende legerbehoefden worden verzekerd.

Toen de expeditie begon, kon beschikt worden over een spoorbaan van Caïro tot Bellianeh (560 K.M.) en van Wadi-Halfa tot Kocheh (180 K.M.) Het overige gedeelte van de lange etappelijne moest deels per boot en deels met behulp van lastdieren worden afgelegd, zoodat het aanhoudend op- en af-laden veel tijd vorderde. Meer dan 4000 lastdieren waren noodig om den geregelde gang van zaken te verzekeren ¹⁾ en langs de boorden van den machtigen stroom zag men dikwijls karavanen trekken die tot 900 kameelen telden en een lengte van 9 K.M. besloegen. De intendance overwon echter glansrijk de groote moeilijkheden en was er in 't einde van Mei in geslaagd te Akacheh voor drie maanden en te Ferkeh voor één maand levensbehoefden voor 10.000 man te verzamelen.

Tegelijkertijd werden te Wadi-Halfa, Ambikol, Akacheh en Ferkeh hospitalen aangelegd, terwijl Ferkeh en Caïro door een telegraaflijn verbonden werden.

Zoo wachtte men, steeds arbeidende de maand Augustus af, waarin de wassende wateren van den Nijl een geregelde scheepvaart op de rivier zouden toestaan.

De macht waarmede generaal Kitchener thans voorwaarts kon rukken, bestond uit 10 bataljons inf., ²⁾ zeven eskadrons, drie batterijen en 4 Maxim-kanonnen.

¹⁾ In 1868 beschikte Engeland bij de expeditie naar Abyssinië over 12000 kameelen, 50 olifanten en 20.000 dragers voor 42000 combattanten.

²⁾ 1e brigade: 3e en 4e batn Egypt. inf., 9e en 10e batn. Soed. inf.;

Na den vijand — die daarbij aanzienlijke verliezen leed — uit Suarda verdreven te hebben, wordt de geheele macht, \pm 15000 man in September in de richting van Dongola gevoerd. Een Engelsch batn. (North Straffordshire Regt.) voegt zich bij de expeditie, die den rechter Nijloever volgt.

De vijand had stelling genomen op den linker-oever bij Hafir; na een kort gevecht waarbij de gewapende stoomschepen er in slagen ten Z. van Hafir te komen, verlaten de Mahdisten hunne stellingen en voert generaal Kitchener zijn geheele macht, 13000 man en 3200 lastdieren met behulp van booten naar den linker Nijloever. Deze overtocht is binnen 30 uren bewerkstelligd.

Den 23en September werd Dongola zonder noemenswaardigen tegenstand bereikt en bezet en als gevolg daarvan ging de geheele provincie in Egyptische handen over, waarbij bleek dat het gezag van den Khalif zeer verminderd was. De expeditie had hiermede haar doel bereikt; het Engelsche batn. ging naar Cairo terug, de overige troepen betrokken verschillende garnizoenen. Of Engeland er bij het begin der expeditie reeds aan dacht om naar Khartum op te rukken? Zeker is het dat, toen de mededeelingen van Slatin-pacha ¹⁾ en pater Ohrwalder omtrent de vermindering van des Khalifs macht waarheid bleken te bevatten, besloten werd tot herovering van geheel Soedan. Aan de voorbereiding dier verovering werd het najaar van 1896 en het voorjaar van 1897 besteed; zes nieuwe kanonneerbooten werden in Engeland besteld, tachtig officieren van het Engelsche leger werden opnieuw bij de Egyptische troepen ingedeeld, want generaal Kitchener maakte zich sterk, Soedan zonder behulp van Engelsche troepen en alleen met het Egyptische leger te veroveren. Maar voor alles wilde hij de etappelij n verbeteren en in die richting ontwikkelde generaal Kitchener zijn geheele werkzaamheid.

Het eerste nieuwe object zou Berber zijn en aangezien het

2e brigade: 11e, 12e en 13e batn. Soed. inf.; 3e brigade: 2e, 7e en 8e batn. Egypt. inf. In September wordt samengesteld de 4e brigade: 1e en 5e batn. Egypt. inf. en 15e batn. Soed. inf.

¹⁾ Slatin nam als kolonel bij den kondschapsdienst deel aan de expeditie.

verlengen van den spoorlijn Wadi-Halfa—Ferkeh langs den Nijl een omweg zou beteekenen van 760 K.M., werd besloten een geheel nieuwe lijn van Wadi-Halfa recht op Abu-Hammed aan, aan te leggen. Met buitengewone energie trokken Eng. officieren en ingenieurs aan dien grooten arbeid en einde October 1897 had de lijn Abu-Hammed bereikt, zonder dat de arbeid door de mahdisten was verhinderd. Deze laatste omstandigheid maakte dat men besloot de lijn, die dagelijks 2 à 3 K.M. vorderde, door te trekken tot Berber en in den loop van dit jaar is die plaats werkelijk bereikt, zoodat men thans het traject van Alexandrië tot Assuan en van Wadi-Halfa tot Berber per spoor kan afleggen. ¹⁾

Den 7en Augustus 1897 werd Abu-Hammed na een kortstondig gevecht waarbij twee Engelsche officieren sneuvelden, door een vliegende colonne van generaal-majoor Hunter bezet.

Mahmoud, de mahdistische aanvoerder, trok nu terug en Osman-digna, die weder den weg Suakim—Berber bestookte, maakte eveneens een Zuidw. beweging. Berber werd nog voor het einde van 1897 zonder tegenstand bezet en enkele kanonneerbooten bereikten zelfs Metemmeh. Het bleek dat Khalif Abdullah, zijn geheele macht bij Omdurman samentrok.

Thans nu de Egyptische macht zoover was voortgedrongen, meende men dat de tijd gekomen was om Kassala weder te bezetten, dat ofschoon nog in handen der Italianen (zie blz. 58) thans in de lucht hing. Volgens het bestaande verdrag ging Kassala den 25en December 1897 in handen van Egypte over. Kolonel Parsons, die de stad namens Egypte in bezit nam, rukte reeds twee dagen later met inlandsche contingenten tegen El-Fasher en Osobri op en veroverde die plaatsen op de Mahdisten, die er slechts zwakke bewakingsposten hadden.

Toch achtte men het in Engeland te gewaagd om uitsluitend met Egyptische troepen de verovering van Omdurman te ondernemen en er werd besloten vier Engelsche bataljons aan die onderneming toe te voegen.

Generaal Kitchener trok zijn troepen samen in een kamp

¹⁾ Thans wordt eveneens druk gearbeid aan een lijn Suakim—Berber en Suakim—Kassala.

bij Kunar, halverwege Berber en de monding van de Atbara.

Einde Februari van dit jaar verliet Mahmoud zijn kamp bij Metemneh, bracht zijn macht bij Schendy op den rechter Nijloever over, vereenigde zich met de troepen van Osmandigna en rukte in N.W. richting naar de Atbara.

Den 20en Maart verliet generaal Kitchener met drie brigaden (de Engelsche en twee Egyptische) het kamp bij Kunar en vereenigde zich later met de vierde brigade, die gelegerd was in een kamp bij Dakhila.

Schendy, waar Mahmoud groote voorraden had opgestapeld, werd den 26en Maart door een coup de main genomen, waardoor Mahmoud zijn operatie-basis verloor.

Den 6en April bereikten de Eng.-Egypt. troepen Umdabia en betrokken aldaar een versterkt kamp in de hoop dat Mahmoud hen daar zoude aanvallen. Daar die wensch echter niet vervuld werd, besloot generaal Kitchener den 8en April den aanval op de Derwischen door te zetten. In het kamp werd onder bescherming van het halve 15e Soedan. bataljon al de overtollige bepakking achtergelaten en slechts lastdieren met water, munitie en verband-materieel medegevoerd. Ieder man was voorzien van een ration levensmiddelen, een deken en 130 patronen. De vier brigaden marcheerden in carré met 400 M. tusschenruimte. Na een vermoeienden marsch door het woestijnzand werd op $1\frac{1}{2}$ K.M. van de Atbara van 9 uur n.m. tot 1 uur v.m. (8 April) gerust. Toen werd weder verder gemarceerd en te 4 uur v.m. was men tot op 1600 M. van het vijandelijk kamp bij Hilgi genaderd. De omtrek van dat kamp bedroeg $\pm 4\frac{1}{2}$ K.M. en de binnenruimte was met loopgraven, palissaden enz. beschermd.

De aanvallende troepen namen de volgende gevechts-formatie aan:

	Eng. brigade (Gatacre)	Brigade Macdonald			Brigade Maxwell	
	Cameron Highlanders	2 comp.	2 comp.	2 comp.	4 comp.	4 comp.
	in linie.	11e Soed.	10e Soed.	9e Soed.	14e Soed.	12e Soed.
		in linie.			in linie.	
		4 comp.	4 comp.	4 comp.	2 comp.	2 comp.
		11e Soed.	10e Soed.	9e Soed.	14e Soed.	12e Soed.
		in comp. colonnes.			in comp. colonnes.	

Iste linie.

1ste linie.	Seaforth Highlanders.	2e Egypt. batj.	1/2 15e batn. Soed.
	één batn. Warwickshire.	in comp. colonnes.	8e Egypt. batn.
2de linie.	één batn. Lincolnshire.		in comp. colonnes.
	in comp. colonnes.		
3de linie.	3e en 4e Egypt. batn.	7e Egypt. batn.	
algemeene reserve	in comp. colonnes.	twee comp. kameelruiters.	
Gen. Lewis.			

De veld- en Maxim-batterijen waren tusschen de brigades der eerste linie verdeeld.

Tegen 6 uur in den morgen werd het gevecht geopend door een algemeene beschieting van het Derwische kamp, dat weldra hier en daar in brand stond.

Ten 7 uur stelde de infanterie zich in beweging en naderde het kamp tot op enkele honderden meters. Toen zweeg het artillerievuur en eerst nu begonnen de Mahdisten te vuren. Met groot zelfvertrouwen werden na een algemeen snelvuur de verschansingen bestormd en een handgemeen volgde waarbij de Mahdisten het onderspit delfden. Weldra vluchtten zij op alle punten en vonden in menigte den dood bij hun poging om de overzijde van de Atbara te bereiken. Te 8 $\frac{1}{2}$ uur was het geheele kamp in handen van generaal Kitchener; de vijandelijke bevelhebber, emir Mahmoud werd met een 2000tal zijner volgelingen gevangen genomen.

De verliezen der Engelschen bedroegen:

3 officieren en 32 minderen gedood; 10 officieren en 93 minderen gewond;

die der Egyptenaren:

51 minderen gedood; 4 Engelsche, 14 Egyptische officieren, 2 Engelsche onderofficieren en 319 minderen gewond.

De vijand verloor naar schatting: 1900 dooden, 2000 gevangenen en 3000 gewonden.

De verdere operatiën tegen Khartoum zouden eerst plaats hebben wanneer de Nijl weder zoo gewassen was, dat het opstoomen der kanonueerbooten mogelijk zoude zijn, hetgeen eerst half Augustus verwacht kon worden. In verband hiermede werden verschillende kantonnementen in de nabijheid van Hudi

betrokken en vol vertrouwen wachtte men den zomer af. En toen de machtige stroom eindelijk weer zijn jaarlijkschen was begon te teekenen, verzamelde generaal Kitchener zijn troepen -- waarbij zich nog vier Engelsche bataljons voegden -- weder en rukte langs den linker Nijloever Zuidwaarts op. Hierbij bleek dat de Khalif zijn geheele troepenmacht bij Omdurman verzameld had en dat hij hier nogmaals het geluk der wapenen beproeven wilde. Op 1 September bereikte generaal Kitchener Kerreri zonder verontrust te zijn en betrok even ten Z. van die plaats een kamp dat door een zariba gedekt werd. De Nijflottielje (13 kanonneerbooten) stoomde de rivier verder op en beschoot met succes de vijandelijke stellingen op het eiland Tuti en de stad Omdurman, waar o. a. de grafkoepel van den Mahdi vernield werd.

Vrijdag 2 September zag de Egyptische ruitery dat de Mahdisten tot den aanval oprukten.

Het front van hun strijdmacht besloeg drie à vier mijlen en duizende vlaggen en standaarden wapperden boven het aanrukkende leger.

De Engelsch-Egyptische troepen telden ongeveer 22000 man waaronder 8600 Engelschen. In den morgen van den 2en stonden die troepen in de volgende slagorde.

1e Britsche Brigade.	2e Britsche Brigade.	2e Soedan. Brigade.
Kol. Wauchope.	Kol. Lyttelton.	Luit.-Kol. Maxwell.
één bat. Warwickshire.	Greuardier-Guards.	8e Egypt. bataln.
" " Lincolnshire.	Northumberland Fuseliers.	12e Soedan. "
Cameron Highlanders.	Lancashire Fuseliers.	13e Soedan. "
Seaforth Highlanders.		14e Soedan. "
3e Egypt. brigade.	1e Soedan. brigade.	
Luit.-Kol. Lewis.	Luit.-Kol. Macdonald.	
3e Egypt. batn.	2e Egypt. batn.	
4e " "	9e Soedan. "	
7e " "	10e " "	
15e " "	11e " "	
Rifle-Brigade.	4e Egypt. brigade.	
	Luit.-Kol. Collinsou.	
	17e Egypt. batn.	
	18e " "	} reserve.
	1e " "	
	5e " "	

Tusschen de brigades waren verdeeld 24 stukken veldgeschut en 12 Maxim-kanonnen.

Het 21e Regt. Lanciers verkende het terrein in front terwijl acht compagnieën kameelruiters op de flanken van het leger werkzaam waren. Bij die verkenning stuitte het Regt. Lanciers plotseling op een 2000tal vijanden, die in een terreinplooi verdekt waren opgesteld. Glansrijk sloeg het Regiment zich door den drom van vijanden heen onder leiding van den dapperen kolonel Martin. Meer dan 40 Engelschen vielen echter op dit gedeelte van het gevechtveld.

Tegen 7 $\frac{1}{2}$ uur had het leger van den Khalif zich ontwikkeld en de slag, die eigenlijk een slachting genoemd kan worden, begon. Of is het woord slachting niet gewettigd wanneer een machtige artillerie groote drommen met lanssen gewapende vijanden onder overstelpend vuur neemt en duizenden menschen neermaait? Ja een slachting is »the battle of Omdurman» geweest en al is het oogenblik nog niet gekomen om dien slag in zijne bijzonderheden te schetsen toch kan uit de verschillende berichten van oorlogs-correspondenten wel worden afgeleid dat de artillerie in dezen slag het hoofdwapen is geweest. In dichte drommen oprukkende, met een doodsverachting en moed waarover slechts één woord van lof vernomen is, stormden de Mahdisten ongedekt de Engelsche en Egyptische liniën tegemoet om voor het meerendeel te vallen lang voor zij die liniën bereikt hadden. Dwingen de voorbereiding en de opmarsch van de Engelsch-Egyptische troepen ons bewondering af, is het brengen van een leger voortreffelijk uitgerust, goed geoefend en in uitstekende gezondheid zoo ver van den operatiebasis, door onherbergzame woestenijen en langs de bochtige rotsachtige oevers van een grooten stroom, een uit militair oogpunt bewonderenswaardige gebeurtenis, voor den grooten slag van Omdurman hebben wij tot nu toe slechts weinig gevoeld. Het is een slag geweest waar de moderne vernielingswerktuigen gezegevierd hebben over persoonlijken moed en doodsverachting en voor zoover mij bekend, is het nergens tot een handgemeen gekomen. Vóór de drommen vijanden zoo ver konden naderen, waren zij door artillerie- en infanterievuur uiteengesloten, vernield en terneer geworpen.

De wederzijdsche verliezen teekenen den slag.

Zij worden begroot op:

aan Engelsch-Egypt. zijde: 23 Eng. onderofficieren en minderen gedood (waaronder 19 van het 21e Regt. Lanciers, die in een hinderlaag vielen) en 99 officieren en minderen gewond. Van de Egypt. troepen 21 gedood en 230 gewond.

Aan de zijde van den Khalif:

10800 dooden, 16000 gewonden, 4000 gevangenen.

De gevolgen van den slag waren echter groot.

Het Mahdistische rijk was vernietigd. De Khalif vluchtte — slechts door weinigen vergezeld — in de richting van El-Obeid en verdween in de woestijn, waar de afgematte Engelsche ruitery hem niet kon volgen. Weinige uren later betrad generaal Kitchener het paleis te Khartum, waar Gordon dertien jaar geleden het leven had gelaten.

En hier M. H. ben ik aan het einde van de taak, die ik mij heden avond gesteld heb.

Omtrent de verwickelingen die het gevolg zijn van de poging der Engelschen om zich Zuidwaarts van Khartum en met name tot Fashoda en in den Bahr-el-Ghazal uit te breiden, hoop ik in een bijlage ¹⁾ bij het gedrukt verslag het een en ander te vermelden. Deze verwickelingen thans nog te schetsen, zoude mij te ver voeren.

Toch wil ik mijne voordracht niet eindigen zonder een warm woord van hulde te brengen aan het Engelsche officierskorps dat er in geslaagd is een geheel ontzenuwd en ongedisciplineerd leger te hervormen tot een krijgsmacht wier daden ons in de laatste jaren met recht bewondering afdwingen, dat moeite noch zorgen gespaard heeft in de vervulling van zijn moeitvolle taak, dat alle hinderpalen gevormd door onherbergzame woestijnen, ongebaande wegen, een woeste vijandige bevolking, een wreeden telkens verslagen maar nimmer onderworpen vijand heeft weten te overwinnen en dat ten slotte het Engelsch-Egyptische leger gevoerd heeft naar een punt 2000 K. M. van Caïro gelegen om aldaar de glansrijke overwinning te bevechten

¹⁾ Zie bijlage IV.

die een einde heeft gemaakt aan de overheersing van een woest en wreed tiran en die waarschijnlijk voor goed het overwicht van Groot-Britannië in het Nijlgebied gevestigd heeft.¹⁾

Ik heb gezegd. (*Toejuichingen.*)

De Voorzitter: Wenscht ook een van de heeren, naar aanleiding van het gesprokene, iets in het midden te brengen of eenige vragen te doen, dan zal ik daartoe gaarne het woord verleenē?

Zoo niet, dan wensch ik met een kort woord deze vergadering te besluiten.

Toen de heer Schönstedt werd uitgenoodigd hier eene voordracht te houden, werd hem — gelijk ook zoo even door hem is gezegd — de keus van het onderwerp geheel vrijgelaten en die keus heeft de geëerde spreker met veel oordeel gedaan, want het onderwerp door hem behandeld, is van groot actueel belang.

Wel is waar vallen zuiver historische onderwerpen in den regel niet zoo juist binnen het kader van den werkring dezer Vereeniging, maar deze voordracht geeft een overzicht van zoo veel gevechten en moeilijke militaire ondernemingen, door de woestijnen en te water, in de laatste jaren door de Engelschen en Egyptenaren met bewonderingswaardige moed en volharding nitgevoerd, dat wij het geheel als een belangrijk stuk krijgsgeschiedenis kunnen beschouwen.

De heer Schönstedt heeft de taak, die hij zich gesteld had, op loffelijke wijze volbracht; hij heeft nit de nieuwste en meest betrouwbare Engelsche, Fransche en Duitsche werken zijne gegevens geput, en geordend op eene wijze, die van langdurige vlijtige studie getuigt. Hij heeft ous van al het gebeurde een duidelijk en boeiend verhaal gegeven, van te meer waarde voor zijne toehoorders, daar de meeste onzer uit den aard der zaak hun kennis van de feiten der latere jaren niet veel anders dan uit de dagbladen hebben kunnen putten.

Wanneer het verslag dezer lezing zal zijn afgedrukt, verkrijkt

¹⁾ Zie bijlage VI.

met de statistische en andere gegevens, welke door den spreker met het oog op den beschikbaren tijd, uit bescheidenheid, bij zijne rede zijn achterwege gelaten, dan zal zeker door deze voordracht aan de leden niet alleen hier maar ook vooral in Indië een groote dienst zijn bewezen en ik ben zeker dat men er met genoeg kennis van zal nemen.

Uit naam van allen breng ik den heer Schönstedt dank voor hetgeen hij ons gegeven heeft.

En hiermede verklaar ik de vergadering gesloten.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

BIJLAGE I.

Samenstelling van het Engelsche expeditie-korps naar
Egypte in 1882.

Opperbevelhebber: Generaal Sir Garnet Wolseley ¹⁾

1e Divisie. Bevelhebber: Luit.-Generaal Willis.

1e Brigade. Generaal-Maj. Hertog van Connaught.

 één bataljon Grenadier-guards.

 » » Coldstream-guards.

 » » Scotts fusilier-guards.

2e Brigade. Generaal-Maj. Sir Evelyn Wood.

 één bataljon Royal Irish.

 » » West-Kent.

 » » York and Lancaster.

 » » Royal Irish fusiliers.

Bij de divisie was verder ingedeeld:

 één bataljon Duke of Cornwall light infantry.

 twee eskadrons 19e Regiment Huzaren.

 twee rijdende batterijen.

 één compagnie genietroepen.

¹⁾ Generaal Sir Garnet Wolseley is zeker een der merkwaardigste generaals van den nieuweren tijd. Geboren in 1833 trad hij in 1852 in het Engelsche leger, streed in 1853 in Indië, in 1856 voor Sebastopol en voerde in 1870 het bevel bij de expeditie in Canada tegen de opstandelingen aan de Roodde rivier. Tot generaal-majoor bevorderd, leidde hij in 1873 de expeditie die na de verovering van Kumassi, den koning van Ashanti, ten onder bracht. In 1875 werd hij bevelhebber in Natal en was in 1879 gouverneur in Cyprus. Daarna vinden wij den generaal terug als bevelhebber in den Zulu-oorlog, die eindigt met de gevangenneming van koning Cetawayo en in 1882 werd hem de leiding der Engelsche expeditie naar Egypte opgedragen, die hij eveneens tot een goed einde bracht.

IIe Divisie. Bevelhebber: Luit.-Generaal Hamley.

3e Brigade. Generaal-Maj. Graham.

één bataljon Scotch Rifles.

» » Highland light infantry.

» » Gordon Highlanders.

» » Cameron »

4e Brigade. Generaal-Maj. Sir Archibald Alison.

één bataljon Royal Sussex.

» » Berkshire.

» » South. Staffordshire.

» » Shropshire.

Bij de divisie was verder ingedeeld :

één bataljon der Rifle-brigade.

één eskadron 19e Regiment Huzaren.

twee rijdende batterijen.

één compagnie genietroepen.

Een Cavalerie-brigade, onder Generaal-Maj. Sir Drury Lowe, werd samengesteld uit :

het 4e en 7e Regiment Dragoon guards en twee eskadrons der Life guards en Horse guards, totaal nog en eskadrons en één rijdende batterij.

De Korpsartillerie onder Kolonel Goodenough telde :

vier batterijen veld-artillerie en

vier batterijen garnizoens-artillerie.

Behalve nog twee comp. genietroepen waren treinen, hospitalen enz. ingedeeld.

Rekent men het batn. op 700 geweren en de eskadrons op 150 sabels, dan telde de Engelsche macht ongeveer 18000 hoofden.

Onder generaal Macpherson voegde zich bij deze macht een Indisch contingent bestaande uit :

twee bataljons en enkele batterijen Britsche troepen.

negen bataljons infanterie

één regiment cavalerie

vier compagnieën genietroepen

} inlandsche troepen.

Totaal ongeveer 10.000 hoofden.

Totaal-generaal ± 28000 man.

BIJLAGE II.

Sterkte der Engelsche troepen bij de expeditie in 1885.
Algemeen bevelhebber: Generaal Wolseley.

*Troepen, gekantonneerd aan den Nijl tusschen Hamnek en
Meroë (generaal Wood.)*

1e Bat. Regt. Royal Irish,
2e » » Duke of Cornwall,
1e » » Royal Sussex,
1e » » South Straffordshire,
1e » » Royal Highlanders,
2e » » Essex,
1e » » Royal West Kent,
1e » » Gordon Highlanders,
een bataljon bereden infanterie,
Kameelkorps-detachement van de Garde,
» » zware cavalerie,
» » lichte cavalerie.

19e Regt. Huzaren,
één batterij berggeschut (Kameel-batterij),
detachement matrozen met mitrailleurs,
detachementen van de 11e en 26e Comp.-genietroepen,
» trein, het »ordonnance Corps»,
compagnieën dragers enz.

totaal ± 7000 man.

Etappe lijnen.

1e Bat. Regt. Cameron Highlanders te Korosko,
1e » » Yorkshire te Assuan,
3e Comp. genietroepen,
kleinere detachementen trein, geneesk. dienst, enz.
totaal ± 2000 man.

Troepen in Beneden-Egypte.
(Lieut.-General Stephenson.)

Te Cairo.

2e Bat. Regt. Royal Sussex,

2e Bat. Regt. Oxfordshire,
 2e » » Durham,
 één detachement 19e Regt. Huzaren,
 één batterij veld-artillerie,
 één » vesting-artillerie.

Te Alexandrië.

2e Bat. Regt. Dublin,
 half 3e » » King's Royal Rifle Corps,
 één batterij vesting-artillerie,

Te Suez.

één bataljon Mariniers.

Totaal ± 5000 man.

Troepen om- en bij Suakin.

(Luit.-Generaal Graham.)

Garde-Brigade (Generaal Freemantle.)

3e Bat. Grenadier-Guards.

1e » Coldstream-Guards.

2e » Scotts-Guards.

Brigade Linie-Infanterie (Generaal Mac. Neill.)

2e Bat. Regt. East-Surry,

1e » » Berkshire,

1e » » Shropshire,

één bat. Mariniers.

Indische Brigade (Generaal Hudson)

(aangekomen 2 Maart 1885.)

15e Regt. Sikhs.

17e » van Bengalen.

28e » van Bombay,

bovendien 6000 kameelen,

2050 kameeldrijvers,

2000 koelies.

Cavalerie.

(Kolonel Ewart.)

Twee esk. 5e Regt. Lanciers,

Twee » 20e » Huzaren,

9e Regt. Bengaalsche Lanciers,

één bat. bereden Infanterie.

Artillerie.

één batterij rijdende Artillerie,
twee batterijen vesting-Artillerie,
één detachement matrozen met mitrailleuses.

Genie.

10e compagnie (spoorweg.)
17e » (sapeurs.)
24e » (»)
één compagnie sapeurs van Madras,
één sectie van het telegraaf-bataljon,
één sectie van de luchtvaart-afdeeling.

Hulpdiensten.

Trein-compagnieën 3, 5, 7 en 12,
Twee compagnieën Hosp. soldaten.
Veld-hospitalen 1, 2, 3 en 4.

Contingent van Nieuw-Zuid-Wales.

(aangekomen 29 Maart 1885.)

één bataljon Infanterie.
één detachement Artillerie.

Totaal ± 12000 man.

Totaal General ± 26000 man.

BILLAGÉ III.

Eenige opmerkingen betreffende het Abyssinische leger.

Het Abyssinische leger.

Een leger in Europeeschen zin bestaat er niet.

In tijd van vrede zijn de troepen samengesteld uit vrijwilligers, maar eene bepaalde organisatie hebben zij niet. De eenige indeeling bestaat in troepen van honderd en duizend strijders, die ons herinneren aan de Oud-Testamentische indeeling der Joodsche legers. In tijden van oorlog is de geheele mannelijke bevolking krijfsplichtig.

Naar het schijnt, kan Abyssinië 200.000 man onder de wapenen brengen.

Is de oorlog verklaard, dan roept de Negus zijne vazal-vorsten ten strijde. Deze zenden hunne bevelen aan de verschillende rassen, (gouverneurs van provinciën) die ze aan stads- en dorps-beheerders doen toekomen.

Een algemeen verzamelpunt voor het leger en een datum worden vastgesteld en onder de aanvoering van de hoofdlieuten, trekken de verschillende afdeelingen zonder samenhang of militaire indeeling naar het aangewezen punt. Vrouwen en kinderen volgen de mannen ten strijde, zoodat mobilisatie en verplaatsing van het leger zeer bezwaarlijk en tijdroovend zijn. Meel en drinkwater wordt door de strijders medegevoerd; later leven zij van roof. De Abyssiniër strijdt liefst in het open veld en is met den guerilla-oorlog weinig bekend. Voor de groote nederlaag der Italianen bezat de Negus 26 stukken geschut, die bij gebrek aan munitie en ongecoördineerdheid der bedieningen, weinig waarde voor hem hadden.

Ieder welgesteld Abyssiniër bezit een geweer en munitie. Naar de meening van den Russischen kapitein Swajagin kon de Negus vóór het gevecht bij Amba-Alaghi over 60000 geweren beschikken.

Overigens zijn de wapenen der strijders lans, zwaard en schild. Swajagin schildert den strijder als sober en spaarzaam met zijne munitie. Schoa levert de beredene troepen; Amharah en Tigré het voetvolk. De manschappen dragen een lang wit hemd, korte broek en een mantel met rood afgezet. Zij gaan blootvoets en met ongedekt hoofd. Sommigen dragen als versiering bonte dierenvellen. Een Abyssinische veldtocht gelijkt op een volksverhuizing. De tactiek bestaat hierin: den vijand met groote overmacht snel op het lijf vallen en door grootere getalsterkte vernietigen. De bereden troepen, die op de vleugels aanvallen, werpen met korte lansen en ondersteunen aldus het voetvolk. De beugel onzer cavalerie bestaat bij de Schoanen uit een metalen ring die met den grooten toon wordt vastgehouden. ¹⁾

¹⁾ De heer J. G. van der Heym teekent in zijn werk: „Une expédition avec le Négous Menelik, vingt mois en Abyssinie Paris, 1896 o. a. op:

L'armée, (si on peut appeler ainsi ces bandes désordonnées) manque totalement d'organisation et de discipline. Les hommes n'ont qu'un but, suivre

BIJLAGE IV.

Opmerkingen naar aanleiding van de poging der
Engelschen om zich ten Z. van Khartum en
met name in den Bahr-el-Ghazal en
Fashoda te vestigen.

Onmiddellijk na de inname van Omdurman voer generaal Kitchener met 100 Schotten, 1200 Soedancezen, 2 batterijen en eenige Maxims in drie stoombooten (Sultan, Scheikh en Dal) den Nijl op in de richting van Fashoda. Maar nog was hij niet vertrokken, of reeds meldden verschillende telegrammen dat Fashoda reeds door een andere Europeesche macht bezet was.

Omtrent die bezetting valt het volgende op te merken.

Nadat Emin-pacha Equatoria verlaten had en de verschillende Egyptische garnizoenen in die landen verlopen, vermoord of teruggetrokken waren, verkeerde men in Europa in de meening dat de overheersching van den Mahdi zich ook in die streken en tot ver in den Bahr-el-Ghazal uitstreekte. Berichten uit die landen bereikten Europa dan ook niet, maar toen de mededeelingen van Wingate, (1) Slatin en Ohrwalder wezen op het tanen van des Khalifs macht, zag men in Europa verscheidene geheimzinnige expeditiën uitrusten die langs verschillende wegen Afrika binnentrokken en wier marschrichtingen zich snijden moesten in den Bahr-el-Ghazal en tusschen Fashoda en Lado.

Waarschijnlijk hebben die expeditiën, en met name die van den Franschen kapitein Marchand, er in niet geringe mate toe bijgedragen om het Engelsche ministerie in 1896 te bewegen,

leurs chefs et ceux-ci un but également, suivre le Negous. C'est une multitude portant fusils, lances, batons, boucliers, bois de tente, les uns à pied, d'autres à mulets ou à cheval d'autres, encore tirant leur monture par la bride.

De plus chaque soldat, cavalier ou fantassin porte flanqué au côté droit un long sabre souvent recourbé en cimeterre dont le fourreau de cuir usé laisse passer la pointe. On manque à chaque minute d'être blessé ou d'avoir les yeux crevés par les piques et les lances tenues en tout sens.

(1) Mahdism and the Egyptian Sudan, being an account of the rise and progress of Mahdism, and of subsequent events in the Sudan to the present time by Major T. R. Wingate, D. S. O., R. A. with 30 maps and plans London, Macmillan and Co. 1891.

de lijdelijke houding in Soedan plaats te doen maken voor een krachtig voorwaarts dringen in Zuid. richting.

Volgens de acte van Berlijn toch behoort eenig koloniaal gebied eerst dan aan een natie, wanneer een feitelijke inbezitname en bezetting van dat gebied plaats heeft.

Toen dus Emin-pacha en de Egypt. garnizoenen verdwenen waren, zouden de bewuste landen behooren aan hem of hen, die ze het eerst weder bezette. Maar Engeland voert aan dat Equatoria en Bahr-el-Ghazal zijn geweest Egyptisch bezit en dat het terugtrekken der verschillende garnizoenen het recht van eerste inbezitname niet opheft.

Nu wenscht Engeland zijn beschermd gebied (Egypte) in verbinding te brengen met Britsch Oost-Afrika en als het er kans toe zag, zelfs met Matabelenland en de Kaapkolonie. Frankrijk, dat zich in de laatste jaren in Afrika zoo ontzettend uitgebreid heeft, wenscht echter zijn koloniën Fransch Soedan en Senegal dwars door Afrika te verbinden met de kolonie Obock aan de Roode zee. Wat Engeland dus wenscht van het Noorden naar het Zuiden, verlangt Frankrijk van het Westen naar het Oosten. Vandaar dat de belangen dier twee mogendheden werkelijk lijnrecht tegenover elkander staan, en vandaar de militaire en diplomatieke botsing bij Fashoda, kruispunt der twee verbindingslijnen.

Na deze korte uiteenzetting zal het geen verwondering baren dat beide mogendheden — Frankrijk en Engeland — er naar streefden zich zoo snel mogelijk in 't bezit van het bewuste kruispunt te stellen.

De volgende expeditiën zijn in 1896, 1897 en 1898 in de richting van den Bahr-el-Ghazal en de Nijlbronnen werkzaam geweest.

1°. Een Belgische expeditie (Congo-staat) onder Baron Dhanis die in September 1895 met ongeveer 3000 man de Stanley-watervallen verlaat en volgens vrij vertrouwbare berichten in 't begin van September 1896 Lado zou bereikt hebben, terwijl kapitein Chaltin tot Redzjaf doorgedrongen zoude zijn.

2°. Een Engelsche expeditie onder Lord Delamare, die in 1896 met Zanzibarieten van de kust naar de Nijlbronnen op-

rukt; de expeditie schijnt weinig gevolgen te hebben gehad en heeft de kust weder bereikt bij Berbera.

3°. Een Fransche expeditie onder de Bonchamps van Obock uit over Djiboeti naar de landen ten Zuiden van Abyssinië. Volgens geruchten zou deze expeditie reeds de hand gereikt hebben aan de expeditie Marchand (zie onder 8). Dit is echter onjuist gebleken.

4°. Een Engelsche expeditie onder Majoor Macdonald met 1200 man van de Oostkust naar Uganda.

Ofschoon munterij zijner troepen hem langen tijd tot werkeloosheid dwingt, komt in Mei 1898 een bericht, dat Macdonald Foweira bereikt heeft.

Wellicht staat deze expeditie in verband met een Engelsche troepenmacht (17^e Regt. Infanterie van Bombay en een afdeeling Sikhs) die in 't begin van dit jaar te Mombasa voet aan wal heeft gezet.

5°. Een Engelsche expeditie onder Sir Renell Rodd naar 't hof van keizer Menelik om dien vorst voor de Engelsche belangen te winnen. Den 14ⁿ Mei 1897 sluit deze Renell Rodd te Adis-Abeba een verdrag met keizer Menelik, waarbij Abyssinië ongeveer 14000 E. M. van het Somali-gebied worden afgestaan, terwijl Abyssinië zich o. a. verbindt de mahdisten niet te steunen en den doorvoer van wapenen en krijgsvorraad voor den Khalif te beletten. Waarschijnlijk is een geheim verdrag hieraan verbonden.

6°. Een expeditie onder prins Henri van Orleans van uit Abyssinië naar het Zuiden in vereeniging met den Rus Leontjeff. Keizer Menelik zoude hen opgedragen hebben om het bestuur van de Equatoriaal-provincie op zich te nemen en te regelen. Hoe keizer Menelik er toe zoude komen opdrachten te verstrekken ten opzichte van landen, die hem nimmer toebehoorden, is voornamelijk een raadsel.

7°. Een Engelsche expeditie onder Lord Cavendish waarvan weinig bekend is, maar die naar het schijnt moet trachten van uit Mombasa, Equatoria te bereiken.

8°. Een Fransche expeditie onder kapl. (thans majoor) Marchand en kapitein Liotard. Eerstgenoemde vertrekt in 1895 met 23 blanken en 500 Senegaleezen van Loanda (Afr. west-

kust) langs den Congo en den Ubangi in de richting van den Witten Nijl. In 1896 vestigde Liotard thans luit.-gouverneur van het Boven-Oebangi gebied, een post te Tamboera, 500 mijlen ten N.W. van Redzjaf. In het laatst van '96 voegde kap'. Marchand zich — langs den Oebangi oprukkend — met zijn 500 Senegaleezen bij hem. Liotard rukte over Dem Soliman naar Semio, alwaar hij 11 Sept. 1897 aankwam, terwijl Marchand's voorhoede onder de luitenants Mangin en Largeau over Dzjoer-Ghattas naar Mesjra-er-Rek oprukte; de hoofdmacht onder Marchand volgde in Augustus 1897 over Wau, een stoombootje — de Faidherbe — met zich voerende. De laatste berichten van Marchand afgezonden van de oevers van de Tondj — dus vrij dicht bij Fashoda, bereikten Europa in Januari 1898. Een zijner onderbevelhebbers, luit. Baratier, had den 1^{en} Maart het meer No — waar de Bahr-el-Ghazal zich in den Nijl stort — bereikt.

De Franschen hebben zich dus niet laten afschrikken door de verklaring door Lord Earl Grey den 26^{en} Maart 1895 in het Engelsche Lagerhuis afgelegd, dat de vestiging der Franschen in het dal van den Boven-Nijl door Engeland zou worden opgevat als een »vijandige daad» (unfriendly act). Maar het bezit van Fashoda en de provincie Bahr-el-Ghazal zal niet verkregen worden door Majoor Marchand met zijn Senegaleezen, noch door Generaal Kitchener met zijn Schotten en Soedaneezen. Daár, bij de bronnen van den Nijl, staan twee groote Europeesche machten tegenover elkaar, en het is te hopen dat de diplomatie een bevredigende oplossing zal weten te vinden voor de groote koloniale quaestiën die zoo nauw samenhangen met de belangen van Frankrijk en Engeland.

Intusschen heeft generaal Kitchener Fashoda ongeveer 17 Sept. j.l. bereikt en daar inderdaad den Franschen majoor Marchand aangetroffen. Deze heeft op het verzoek van den generaal, om Fashoda te verlaten, een weigerend antwoord gegeven, en gezegd bevelen van zijn regeering te zullen afwachten. De Engelsche opperbevelhebber heeft daarop de Engelsche en Egyptische vlaggen in Fashoda gheschen, heeft naast de kleine Fransche troepenmacht, twee bataljons Soedaneezen

in die plaats achtergelaten en is daarop verder gestoomd tot Sobat, alwaar hij eveneens vlaggen geplant heeft en een garnizoen heeft achtergelaten. Daarna is de generaal naar Khartum teruggekeerd, alwaar hij den 24^{en} Sept. is aangekomen. Het voornemen der Engelschen is dus blijkbaar het kleine Fransche garnizoen te isoleeren door verschillende plaatsen om Fashoda te bezetten. Gelukkig is alles tot nu toe zonder strijd geschied, zoodat het woord thans aan de diplomatie is, (1) hetgeen Engeland echter niet verhinderen zal telegrafen en wegen aan te leggen. Eer Fransche hulptroepen langs Congo en Oebangi, Fashoda kunnen bereiken, zullen maanden verloopen, terwijl Engeland langs den Nijl in een paar weken versterkingen in Fashoda kan brengen.

BIJLAGE V.

Grensregeling, aan de Noord-Oostkust van Afrika.

In 1865 had Egypte Suakin, in 1866 Massaua en in 1875 Zeila van Turkije verkregen tegen een geringe verhooging van de jaarlijks te betalen schatting.

Hierdoor kwam de geheele Roode-Zeekust tot voorbij Assab in handen van Egypte.

Na de vestiging der Italianen te Massaua, (hetgeen een protest van Egypte uitlokte) kwam het Zuidelijk deel der kust van Ras Kasar tot voorbij Assab in bezit der Italianen.

2 Mei 1889 werd in het kamp van Utschalli tusschen graaf Antonelli in naam van den Koning van Italië en ras Makonnen als gezant van Koning Menelik een verdrag gesloten, waarvan artikel 17 o. a. luidde :

(1) De verschillende verdragen waarbij het grondbezit in Afrika tusschen de betrokken mogendheden geregeld is, zijn o. a. -

het verdrag van Berlijn		1878.
" "	tusschen Engeland en Duitschland	op 1 Juli 1890.
" "	" " " Italië	" 15 April 1891.
" "	" " " den Congostaat	" 12 Mei 1894.
" "	" " " Abyssinië	" 14 Mei 1897.
" "	" " " Frankrijk	" 8 Febr. 1888.
Congo-akte		26 Febr. 1885.

»Z. M. de koning der koningen (Menelik) van Ethiopië zal kan (consente) bij alle onderhandelingen met vreemde machten of regeeringen van de bemiddeling van Z. M. den Koning van Italië gebruik maken.» Deze clausule leidde Italië er toe Abyssinië te beschouwen als vasal-staat. De Amhaarsche (Ethiopi-sche) tekst van het verdrag liet deze uitlegging niet toe, maar Italië stoorde zich daaraan niet en den 11en October 1889 deelde Crispi op grond van art. 34 der Congo-akte (26 Febru-ari 1885) aan de Eur. mogendheden het verdrag van Utschalli mede. Geen dier mogendheden bracht bezwaren in, zoodat op de verschillende sedert 1890 uitgekomene kaarten de Italiaan-sche invloedsfeer geteekend is van Ras Kasar (18° 2' N. B.) tot aan den mond van de Juba aan den Indischen Oceaan, ter-wijl geheel Abyssinië binnen dien invloedsfeer valt.

De grenzen van dien invloedsfeer werden nader bevestigd door twee verdragen met Engeland gesloten op 24 Maart en 15 April 1891. Ten opzichte van Kassala werd o. a. het na-volgende bepaald.

»Indien de Italiaansche Regeering met het oog op haar mi-litair optreden in de noodzakelijkheid mocht komen Kassala en de omliggende landen te bezetten, zal het zulks mogen doen. De beide Regeeringen zijn echter overeengekomen dat deze tijdelijke militaire bezetting nimmer opheft de rechten welke de Egyptische Regeering op bedoeld gebied kan doen gelden en dat die bezetting slechts zal duren tot op het tijdstip dat Egypte in staat zal zijn zelf orde en rust in dat gebied te handhaven.»

De Italiaansche bezetting van Kassala duurde van 16 Juli 1894 tot December 1897.

In de uitgebreide Italiaansche invloedsfeer zijn twee gapin-gen aan te wijzen t. w. het Engelsche invloeds-gebied aan de kust van Somali en de Fransche kolonie Obock aan de Tad-schura-bocht.

De grenzen van het Engelsche protectoraat werden vastge-steld bij verdrag van 5 Mei 1894; het kustgebied breidt zich uit van Gildessa tot den 9en graad N. B.

Sedert 1862 heeft Frankrijk een kolonie gesticht te Obock aan de Tadschura-boecht; de grenzen van het achterland dier kolonie hangen vrij wel in de lucht.

Ten Z. van de Yuba-monding begint weer de Engelsche invloedsfeer.

Den 14en Mei 1897 werd een verdrag gesloten tusschen keizer Menelik en J. R. Rodd als vertegenwoordiger van Engeland, waarbij de grenzen van het Engelsch Somali-gebied werden vastgesteld en aan Menelik — naar het schijnt, de vrije hand gelaten werd zijn land in Z. richting te vergrooten. In verband met laatstgenoemd verdrag moeten gebracht worden de uitlatingen van Leontjeff en den prins van Bourbon. (Zie bijlage IV).

Reeds in September 1897 werd verzekerd (Zie N. R. Courant 25 Sept. 1897) dat de grens van den door Engeland erkenden invloedsfeer van Abyssinië zoude loopen langs den 14en graad N. B. tot Tomat a/d Atbara, van Tomat naar den Blauwen Nijl, vervolgens naar den Witten Nijl ongeveer 150 KM. ten Z. van Khartum. Van den Witten Nijl zou de grens loopen tot het Albert-meer en van daar langs den 2en graad N. B. tot aan de Juba.

Bij het verdrag tusschen Engeland en den Congostaat (12 Mei 1894) bepaalden beide landen de grenzen hunner machtsfeeren en gaf Engeland z. g. groote gebieden uit het achterland zijner bezittingen o. a. in Bahr-el-Ghazal, in pacht aan den Congostaat, terwijl Engeland van den Congostaat in pacht ontving een territoir van 25 KM. breedte van het Tanganika naar het Albert-Edwardmeer. De Conventie vond echter te Parijs en te Berlijn zulk eene tegenkanting — ook omdat hier de poging der Engelschen duidelijk bleek om hun beschermd gebied (Egypte) in verbinding te brengen met Matabelenland en de Kaapkolonie, dat de Conventie op 22 Juni 1894 is teruggenomen en vernietigd.

BIJLAGE VI.

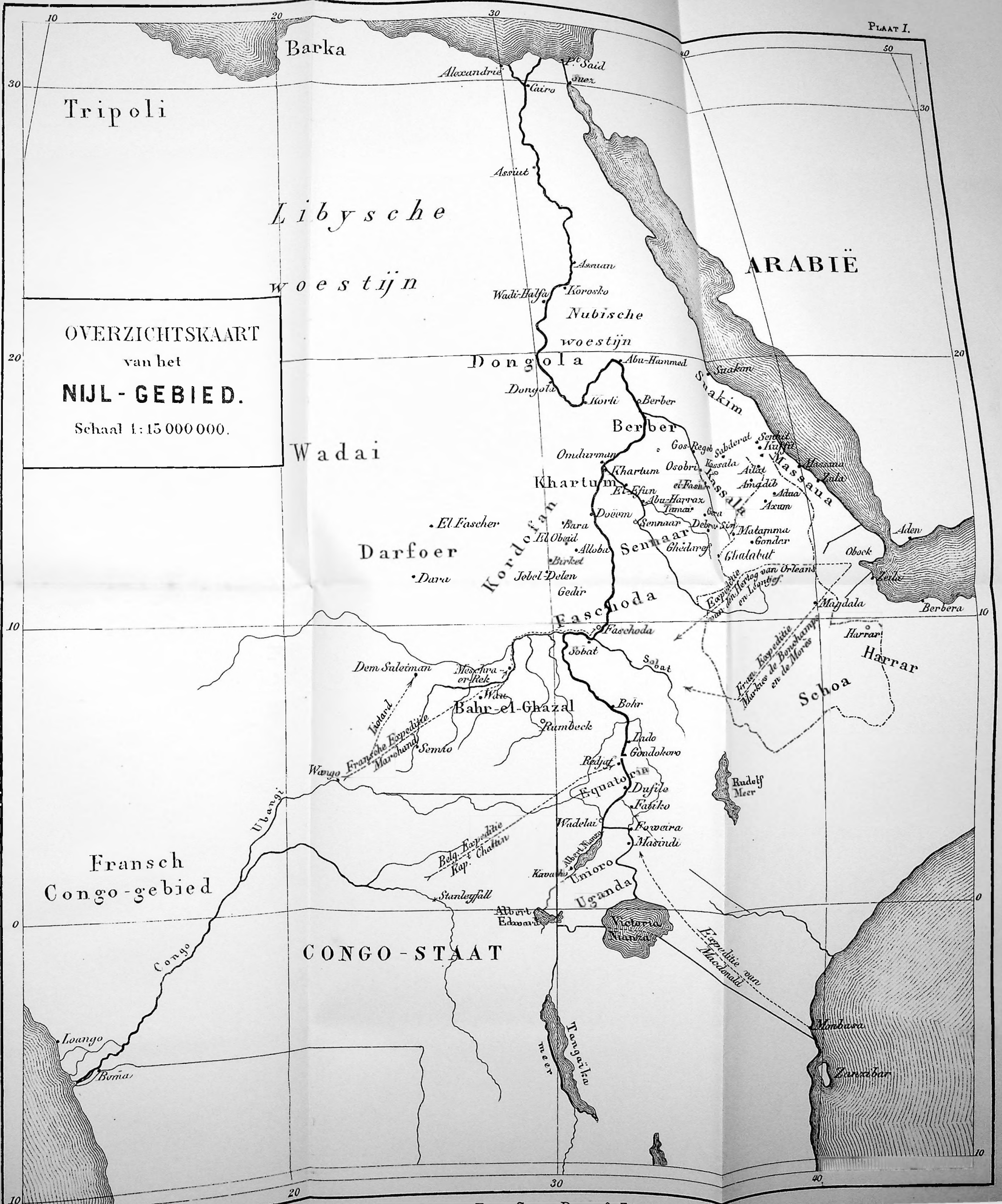
Toestand van Egypte in 1897.

Het jaarverslag van Lord Cromer over de financiën, het bestuur en den toestand van Egypte in 1897, verscheen in Mei 1898. Lord Cromer wijst uitvoerig op den gunstigen staat van Egypte, van zijn financiën; van de goede samenwerking die er tegenwoordig tusschen de Egyptische regeering en de Engelsche ambtenaren heerscht, enz. Van den aanleg van het Nijl-reservoir, waarvan de kosten op £ 2.000.000 worden begroot en dat door een Engelsche firma, Aird & Co. aangenomen is om den 1en Juli 1903 afgeleverd te worden, verwacht Lord Cromer groote dingen voor den landbouw. (De voornaamste tempels van het eiland Philae zullen bij den aanleg van dit werk van overstroming vrij blijven). Verder wijst hij er op, dat de gemengde rechtbanken in Februari 1899 zouden ophouden te bestaan, als niet voor dien een nieuwe regeling getroffen wordt. Ofschoon volgens vele juristen de Egyptische regeering het recht heeft, de rechtbanken niet te laten voortbestaan, is zij in onderhandeling over de voorwaarden, waaronder zij tot voortzetting bereid is.

Over Dongola zegt het verslag, dat het gewest vooral behoefte heeft aan bevolking. Er wonen nu ongeveer 58.000 menschen, van wie niet minder dan 40.000 vrouwen en kinderen. Slechts 20.000 van de ongeveer 80.000 acres bebouwbaren grond is beplant. De bevolking van dit en andere gedeelten van het Nijldal zijn wel blij van de Derwischen af te zijn, maar de rassenhaat tegen de Egyptenaren, die vroeger het land uitgemergeld hebben, is nog niet verdwenen. Er moet dus voorzichtig geregeerd worden. Van belastingen kan in Dongola nog niet veel inkomen.

Lord Cromer eindigt zijn verslag met te verklaren, dat het Engelsche bestuur een groote weldaad voor Egypte blijft, en dat, welke fouten er aan mogen kleven, er voor het oogenblik geen beter voor in de plaats gesteld kan worden. Zeker is er geen heil te verwachten in een ontijdig sturen in de richting van autonomie of het internationaliseeren der Egyptische re-

geering of in een vereeniging van die twee. Voorloopig heeft Egypte noodig een eerlijk en vast bewind en een bevestiging van de heerschappij der wet, opdat een terugkeer tot het persoonlijke bewind, waardoor het land twintig jaar geleden bijna ondergegaan is, feitelijk onmogelijk wordt. Den tijd om over verandering van het Egyptische bestuur te spreken, ziet Lord Cromer eerst in de verte.

OVERZICHTSKAART
van het
NIJL-GEBIED.
Schaal 1:15 000 000.

